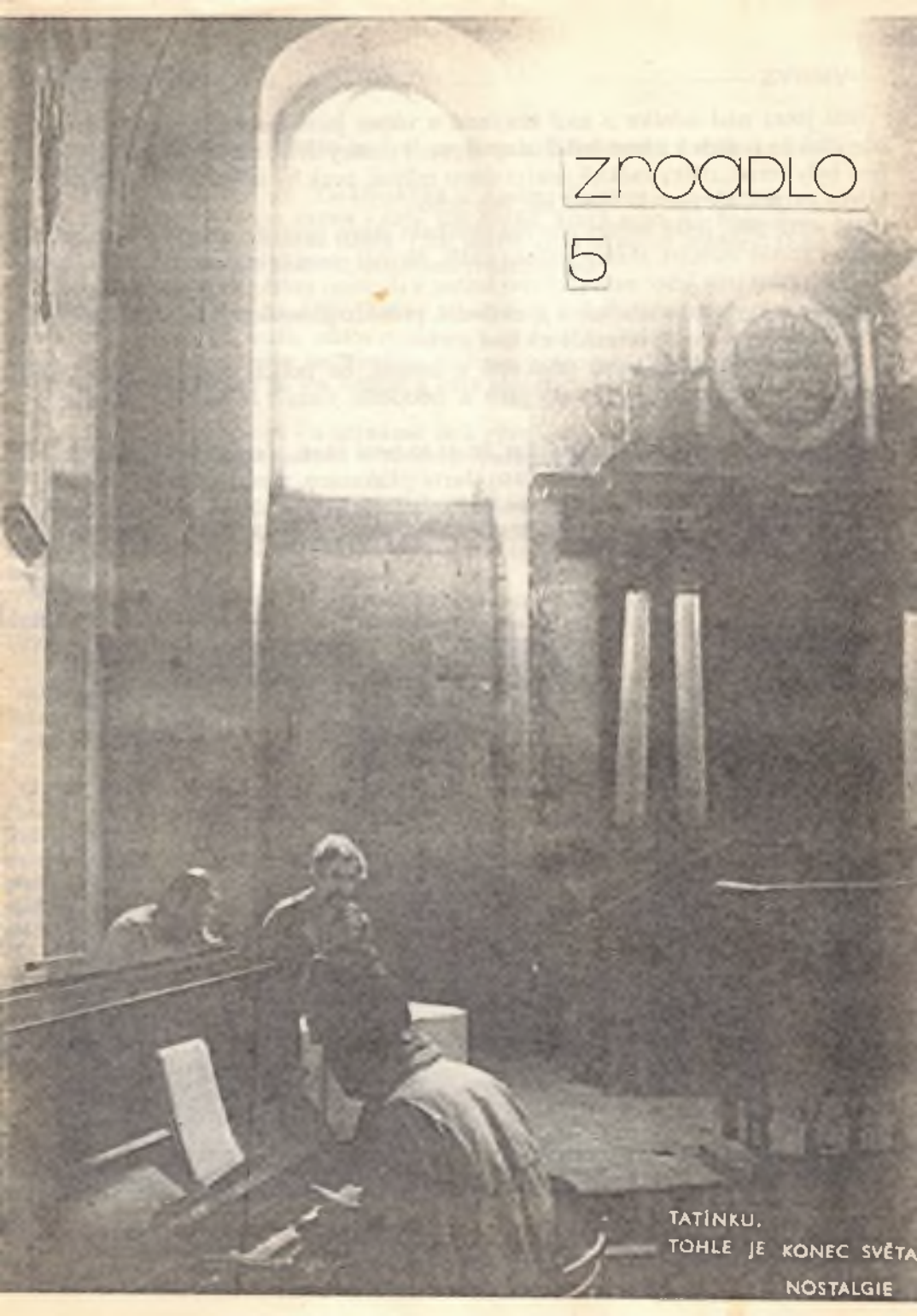

ZROADLO

5

TATINKU,
TOHLE JE KONEC SVĚTA
NOSTALGIE

Stál jsem nad údolím a nad krajinou a vůbec jsem nevěděl, jaký je čas. Z ohníčků na polích a z komínů chalup stoupal modrý dým, nikde nebylo člověka, lesy byly černé, dálky měkké nezřetelnou mlhou, zvuk by se rozléhal v prázdnu, kdyby zazněl, ale nebylo slyšet nic, jen ticho.

Byl ještě den, ještě světlo, ale nic nevrhalo stíny, protože nebylo vůbec znát, odkud světlo vychází, slunce nebylo vidět. Neměl jsem tušení, je-li to ráno, zda trochu noční tmy ještě nezaplášeno šedne v denním světle, či je-li o polednách a mraky zakryly slunce, všichni jsou doma, protože je hodina jídla, nebo se blíží pomalu večer, šero se brouzdá z křoví a z lesů?

Stromy stály holé, tráva zmáčená a zelená, na polích černala hlína. Ale nevěděl jsem: dosud nenastalo jaro a neodešla zima? Ještě trvá podzim a nenapadal sníh?

Svou hodinu také neznám, ale vím, že už to není ráno, u srdce mě mrazí.

Je to pořád stejné: nepodléhá času. Jarní plískanice, zimní metelice, setkání, rozchody, rození, smrti - nic z toho nenaplnilo. Všechny dny a noci procházejí srdcem a je to stále stejné. Vždy jako probuzen ze sna. Chvilé zcela nevyjádřitelná. A to má přijít.

Ivan Slavík

ZRCADLO. Neperiodický zpravodaj SPOLEČNOSTI PŘÁTEL ANDREJE TARKOVSKÉHO A DUCHOVNÍCH HODNOT. REDAKČNÍ RADA: Martin Skořepa, Miloš Fršš, Vláďa Sládek, Petr Soukup. ADRESA REDAKCE: Petr Soukup, Hlíbtovni 255, Kolín 5, 280 00. Telefon do práce 0321-21777. Toto číslo vyšlo v březnu 1991.

Zvony známe až od šestého století po Kristu. Před touto dobou se zvalo k bohoslužbě hlasem trub.

Nádherný film Andreje Tarkovského - Andrej Rublev - zobrazuje ve své poslední sekvenci výrobu zvonu - celý ten obřad, který není jen řemeslem, ale uměním. A v již uvedeném filmu říká malíř ikon Andrej Rublev (kdo by nevpomněl jeho trojice andělů!) mladému tvůrci zvonů:

"Vidíš, jak to všechno dopadlo... dobře. Všechno je v pořádku... Víš co, vyrazíme spolu... Co říkáš... Já budu malovat ikony a ty budeš odlévat zvony... Tak co, půjdeme?... Půjdeme spolu do Trojice, budeme pracovat... Vidíš, pro lidi je to vátek... Takovou radost jsi jim udělal, a ještě pláčeš..."

Ano, to je výroba zvonů - a seznámit se s výrobou, s technologií výroby - jak říkáme dnes, to můžeme jednak u Andreje Tarkovského a pak také v Brodce u Přerova, u Dytrychů.

Taková tvorba zvonů - to je naše první setkání se zvonom. Jsme svědky jeho rození. Hlas zvonů je v každém v nás spojen s představou cesty - skutečné cesty na sváteční duchovní hostinu. Do chrámu, do domu otcovského, jedním slovem Domů.

Nedělní slunečné ráno, hlas nesoucí se nad zasněženými poli, ostře šlehaající éšl' ve stmívající krajině. Ano. Pamatujete? Kdo nás to volá? A k čemu? A proč? Tři vlastnosti mají zvony:

mají srdce
mají jména
mají svůj skrytý život.

O tom, že zvon má své srdce, není pochyb - nemohl by bez něho žít - tak jako člověk. Jméno každý individuální zvon přesně charakterizuje. Zvon žije svůj individuální a neopakovatelný život - tak jako člověk. Od samého počátku své existence jsou zvony bohatě zdobeny reliéfy i písmem. Jen se na zvony dohře odívajte! Jak reliéf obepíná obvod, jaké je v tom poselství! Jaký tichý hlas to k nám mluví. Jak je to krásné. To je naše druhé možné setkání se zvony. Jen náhodou z nás se může tohoto setkání zů častnit.

Potom následuje slavnost a zvon je vyzdvížen do výše věžč, kde je před námi skryt. Krása zvonů je před námi skryta vysoko ve věžích chrámů. "Na bílých zvonících zvony pro štíhlý vítr", píše Jan Skácel. Ale poselství zvonů zůstává. Je hlášáno úplně jiným jazykem: zvukem - hudbou.

Skrytá krása, velké umění výtvarné i hudební, poselství pro naši cestu DOMŮ. A v poselství zvonů je skryta právě ta druhá rovina našeho života, skrytá cesta vedoucí přímo k Bohu.

Jestliže jeden z teoretiků architektury se domníval, že do architektury jako umění patří jen náhrobek a pomník, pak zvony jsou takovou krajní výspou umění výtvarného a hudebního. Dál už je jen úplně ticho a plně nedostupné čtlo.

Možno sa to muselo uležať, znovu vyplaviť.

Dostal som sa do Kolína náhodou. Jeden kamarát mi po rozhovore o Obeti povedal: "Nešiel by si na stretnutie tarkologickej spoločnosti?"

V jednu jasnú jarnú sobotu sme v Kolíne. Neskoro, až pred treťou. V Prahe sme sa zdržali. Na výstave Kde domov můj. U invalidného hitea mečov s veľkou plackou S mým hlasom ať KSČ nepočítá. V kníhkupectve kupujú knihy v Bratislave nevidené. Pri Husovom pomníku sme chvíľu pozorovali cirkevný zbor a nadšeného opilca žiadajúceho Rolling Stones. Kolín je prázdny a tichý. Vedení časovým rozvrhom stretnutia a prikresleným plánkom a intuíciou sme v úzkej kameňmi dláždenej uličke zastali pred roztvorenými dverami miestnej galérie.

"Tady už nejsou. Šli na oběd. O třetí budou v synagoze", oznámilo nám pekné dievča ukryté v tieni starej budovy.

Prezreli sme si výstavu z grafickej tvorby Jana Jemelku inštalovanú v úzkej miestnosti. "Pokuší se (J.J.) nově ztvárnit staré a stokrát zapomenuté vědomí toho, že pravda je viditelná nikoliv v složitosti, ale v prostotě, ba v nejprostší skutečnosti je téměř očitelná.", informoval text k výstave.

"Prosím řa, kde najdeme synagógu?"

"Tady v těch zelených vratech."

Prešli sme cez uličku, vstúpili hore do schodov ušla sivá mačka, kdesi z pavlače zaštekala pes. Voňala pleseň, vo dvore stála synagóga. Vybité sklá, prach. Vo vnútri sedí pri klavíri dlhovoší muž, fajčí a hrá.

"Dobrý den..."

Opäť vonku, máme ešte čas, na obed už nie, ale aspoň sa niečoho napijeme. Keď sme sa vrátili, všade už bolo plno ľudí, niektorí sedeli, väčšina stála. V doprovode klavíra spievala pľnoštitka pani v čiernom. Môžeš pozorovať zelené listy namalované na stenách, ľudí, počúvať a snívať. Po potlesku Brnenské divadlo u stolu číta z Šafaříkových filozofických textov, z nikdy neodvysilanej rozhlasovej hry na starozákonné motívy, poviedku Průkaz totožnosti. V pamäti mi ostal obraz: naklonená veža sa už už zrúti, všetci držia laná, ale len hŕstke rozodierajú dlane až do krvi, len hŕstka sa snaží zo všetkých síl zabrániť pádu, ostatní s úsmevom na tvárach držia laná voľne v rukách na druhej strane, alebo jimi dokonca poťahujú.

Pomaly, v malých skupinkách odchádzame ku kinu Oko. Stará pani nám otvára. Na pulte miesto kabátov leží 140. list Václava Havla z väzenia, ponuky kníh novovzniknutých vydavateľstiev, štvrté číslo časopisu Zrcadlo, ktoré SPAT (Spoločnosť Andreja Tarkovského) začal vydávať dávno pred Echom.

Niekoľkí si dali uvariť kávu. Keď už sedíme v hľadisku, chlapec v kraťasoch rozpráva o možnostiach objednať si nedostatkové tituly u neho. Hovorí sa o poslednom čísle Zrcadla.

"Ingemar Bergman, pravdepodobne po zhliadnutí filmu Zrkadlo, povedal: Andrej Tarkovskij sa suverénne pohybuje v oblastiach, do ktorých sa ja ešte len usilujem dostať."

Tma. Zrkadlo začína.

Prípravený program druhého stretnutia SPATu končí. Ďakujeme.

Cítíme se ohroženi. Na jedné straně vidíme, jak základní a kulturní hodnoty, politické výdobytky století, ba i obyčejná lidská slušnost, berou za své. Na druhé straně nás zavaluje děs z toho, že zvyšující se vyčerpání přírodních zdrojů, devastace přírody a populační exploze přivedly lidstvo na pokraj ekologické katastrofy v planetárním měřítku. Tváří v tvář takovým skutečnostem se ovšem zdá duchovní ohrožení člověka něčím druhořadým. Nicméně si všichni uvědomujeme, že do přeměny světa v poušť, zrychlujícího se znečišťování řek a moří a bezohledného hubení vši flóry a fauny nemůžeme jako bezmocní jedinci vůbec nijak zasáhnout. Tato bezmocnost nás nutí orientovat na problémy ohrožení duchovního, usilovat alespoň o obranu člověka v jeho lidství, tedy o přežití lidských hodnot. Činíme tak studiem, diskusemi, psaním a přitom bolestivě pocítujeme, že místo činů se zabýváme neplodným intelektualismem, provozujeme stále jen pouhou filosofii...

Tento postoj není podle mého názoru oprávněný. Tvrdím jednak, že ohrožení kultury a ohrožení přírody nelze od sebe oddělovat. Nikoli pouze proto, že ekologická katastrofa povede k zániku lidstva: kultura a příroda spolu souvisejí mnohem radikálněji. Klíčem k tomuto náhledu je právě SMYSL ČLOVĚKA, jehož nepřítomnost tak bolestně prožíváme. Hledáme-li dnes v přelidněném světě člověka s lucernou, je to proto, že právě vztah k tomuto smyslu se vytratil. Tato ztráta smyslu, která bývá označována jako "smrt Boha", "odcizení" či "nihilismus", vystupuje v konkrétní podobě ohrožení vědeckými vynálezy, v podobě totalitních režimů, v podobě terorismu. Ztráta vztahu k smyslu znamená ztrátu důvěry k světu, k životu, k budoucnosti. Nejvlastnějším projevem této situace je právě zpusťování duše a přírody. Tvrdím dále, že záchranu lze očekávat především uvnitř radikální změny našeho vztahu k jsoucnu, k přírodě. Tedy právě v oblasti myšlení, oné "pouhé filosofie".

Pocit ohrožení, jeho naléhavost, všeobecné sdílení hrůzy z blížícího se konce, nese všechny tradiční rysy chiliasmu. Objevují se "klasická" znamení na nebi i na zemi: přírodní katastrofy, konstelace hvězd, komety, věštby a náboženská hnutí rostou jako houby po dešti, povstávají mnozí živí proroci... osa světového dění prochází opět Jeruzalémem. Ale i statistické doklady a všechna ta různá vyhodnocení předkládaná vědeckou futurologií či prognostikou jsou věštbami v tradičním smyslu slova. Přesvědčitelnost a nahlédnutelnost vědeckých podkladů a dat se zakládá na matematickém pochopení jsoucna, které nevědomky přijímáme jako samozřejmé. Také vědecké techniky a postupy v minulosti však vycházely z takového pochopení světa, jež bylo vlastní jejich době, computer nahradil augurovu hůl. Tím ovšem nikterak nechci brát současné obavy z konce světa na lehkou váhu - beru naopak vážně chilialistická hnutí minulá a kladu je do souvislosti se stejně vážně chápaným chiliasmem dneška.

Brát něco vážně, znamená chápat se toho jako něčeho smysluplného. Pokouším se proto vidět současný chiliasmus v eschatologické perspektivě. "Eschatologi" (theologickou nauku o věcech posledních) se snažím pochopit původně, etymologicky, jako LOGOS KATA ESCHATA, tedy smysluplnou řeč naší vrženosti v krajnost, tj. In extrema (jak lze nejnáležitěji přeložit výraz TA ESCHATA v této souvislosti). Eschatologie zde pro nás znamená vážnou konfrontaci s koncem světa, s koncem historie, s prožitkem času bez budoucnosti. Chiliasmus se tak v eschatologické perspektivě nejvíce jeví jako směšné, neopodstatněné obavy, ani jako nesmyslná, bezvýchodná tragédie, která potkala lidstvo buď náhodou, (tj. nešťastnou shodou historických okolností), nebo zákonitě, (tj. fatálně). Eschatologicky viděno je konfrontace s koncem světa podstatnou dimenzí Skutečnosti a lidského vztahu k ní, podobně jako je smrtelnost, vlastní individuální konečnost, podstatnou dimenzí člověka. A stejně tak jako uvědomování si vlastní smrtelnosti nevystupuje v průběhu lidského života vždy stejně citelně, tak jako je konečnost světa prožívána s plnou naléhavostí, zvláště v oněch různých chilistických údobích historie, ačkoli tato bytostná konečnost náleží k celým dějinám.

To, že se konečnost lidstva ohlašuje v období totální, absolutní, extrémní ("eschatologické") situaci jako blížící se konec světa (a nikoli jen jako nebezpečí vymření lidí nebo jako zániku civilizace), to samo již poukazuje na podstatnou sounáležitost člověka a světa jako celku, jak ji zde předpokládáme. V eschatologické perspektivě není konečnost pouze katastrofou, je především POSLEDNÍM SOUDEM, tedy nejvyšším soudem, bez vyšší, tj. do budoucna regulovatelné instance. Tváří v tvář poslednímu soudu již neexistuje žádné "ono se uvidí", "nějak to dopadne", a také žádný "zájem pokroku" či "šťastné budoucnosti", žádné vyšší pravdy ideologií nebo tradic, na které by bylo možno přenést naši odpovědnost. Zde není kam se obrátit: člověk je podstatně zodpovědný, lidstvo se zodpovídá: skládá účty jako celek i každý sám pro sebe: "Quid sum, miser, tunc dicturus, quem patronem rogaturum", říká hymnus Dies Irae. Proto právě dnes, v době, která k chilistickým údobím dějin náleží, vystupuje do popředí otázka po smyslu člověka a po trvalých hodnotách. Smysl, o který při tom jde, je to, co se musí vykázat ZE SEBE, a to ZDE A NYNÍ. Hledat smysl člověka znamená tázat se, jakou hodnotu člověk - každý z nás - vytváří, nese a žije, jaké je jeho poslání a jak je mu práv. Nelze vycházet z toho, že existují nějaké specificky lidské hodnoty (a myslet tím hodnoty člověka nebo pro člověka), které je třeba zastávat, hlásat nebo chránit, a přemýšlet, zda a jak přežijí. Případně je teprve (pro vlastní pohodlí) "hledat" a "vytvářet". Na to všechno je totiž už pozdě: In extremis člověk žádnou hodnotu NEMÁ A NEPŘEŽÍJE.

Eschatologie je smysluplná řeč o konci světa, kterou usilujeme o jeho pochopení, tj. o vědomou konfrontaci s ním - o jeho před-stavování. Konec světa nelze však pochopit zevnitř světa, tj. pomocí vnitrosvětských pojmů a konstrukcí. Nevystačíme s rozumováním, musíme vldět. Vidět lze pomocí archetypálních obrazů - symbolů. (Jazykem moderní filosofie to lze vyjádřit také tak, že nesmíme UVAŽOVAT V KATEGORIÍCH O JSOUCNECH, nýbrž máme se VZTAHOVAT K BYTÍ pomocí EXISTENCIÁLŮ, podle této filosofie je existence to, CO TRČÍ ze světa pouze výskytových [sourcen.]) Nabízejí se nám - a zbývají - právě ony zcela tradiční symboly Posledního soudu, totiž: HŘÍCH, PÁD, POKÁNÍ, SPÁSA. Tyto symboly - v mytologických obdobích zasuté theologickými interpretacemi, v pokrokařských obdobích zasuté zapomením - mohou nám dnes opět zprostředkovat pochopení posledních, extrémních situací v jejich smyslu, tj. v tom, o čem vypovídají a v tom, kam ukazují. Takovým smyslem ovšem nejsou žádné vnitrosvětské příčiny, ani žádný lidský cíl. Ona různá ohrožení člověka a přírody nejsou totiž zlem samotným, ale znamením (SEMEIA), tj. výzvami k obrácení (v tom smyslu, v jakém Písmo chápe politické katastrofy Izraele).

HŘÍCH: tvrdím, ve shodě s křesťanskou tradicí, že kořenem všech těch mnohých strašlivých hříchů moderního lidstva je hřích prapůvodní, kosmický, totiž **LUCIFERIÁNSTVÍ**. "Lucifer" znamená světloonoš (lat. lucem fero). Jako luciferiánství lze označit onen určující postoj novověkého člověka ke světu, který kdysi sám sebe - zcela obdobně - označil jako "osvícenství". (Tento postoj souvisí se známým tzv. obratem k subjektu v novověké filosofii od Descarta k německému idealismu i za něj.)

Výrazem tohoto postoje je novověká věda a "vědecký názor na svět". Člověk - přesněji lidské vědomí - se začal považovat za jediného nositele smyslu, rozumnosti, tvůrčí aktivity. Vše ostatní, vesmír, svět a veškerou přírodu, tedy i vlastní tělo, prohlašuje novověký člověk za slepý chaos náhody a nutnosti, za shluky hmoty pasivně pohybované vnějšími silami vzájemného působení podle fyzikálně-chemických zákonů - jsoucno je tak beze zbytku matematicky, kvantitativně popsitelné (hostejno zda deterministicky nebo statisticky), takže i život je pouhým projevem mechanických sil: rostliny i zvířata, mozek i srdce jsou stroje. Podle novověkého světónázoru jsoucno o sobě neví, pouze člověk ví o jsoucnu - lidské vědomí se tak prohlašuje za jediný subjekt: "sub-jaceo" totiž znamená "ležím pod", subjekt je tedy vlastně podstatou, tj. tím, co má podle tradiční filosofie samo v sobě zdroj vlastního pohybu a přeměny. Člověk se zde považuje za jediný zdroj světla uvědomování sebe sama a porozumění ostatnímu jsoucnu, za pochodeň v temnu slepého a bezcílného víření hmoty časem a prostorem.

Novověká filosofie se dokonce snaží přivlastnit si i tento čas a prostor a prohlásit je za pouhé formy lidského nazírání, věda pak se pokouší rozpustit i hmotu do rovnic silových polí a vln. Uvažuje-li vůbec novověký člověk o Bohu, pak jako o absolutním duchu - jakémsi vyšším antropoidním vědomí. Rozumnost, krása, mravnost začaly být považovány za specificky lidské atributy nebo konvence: příroda podle toho hodnotu a smysl nemá - proti přírodě se prý nelze provinít. Věda se v novověku prohlašuje za absolutní a jedině poznání toho, co skutečně JEST, redukuje bohatství SKUTEČNOSTI na předem daná racionální schemata. Kritériem pravdivosti vědeckého poznání je úspěšnost v manipulaci, v ovládnutí dějů. Příroda a svět se tak stávají pasívním MATERIÁLEM bezohledné exploatace: člověk bydlí na světě tak, že jej ničí a bezohledně přeměňuje podle svých okamžitých sobeckých potřeb a krátkozrakých představ o tom, jak by svět měl vypadat, zasahuje se naprostým nezájmem porozumět tomu, jak svět vypadá, bez snahy se v něm s úctou zabydlet.

Moderní vědecký humanismus je výrazem tohoto hříšného postoje ke skutečnosti, vychází z představy výjimečnosti a svrchovanosti člověka jako jakési "nejvyšší hodnoty", "účelu o sobě" atd... Zneuznání vlastní podmiňenosti, odvozenosti, závislosti (tradičně: stvořenosti), to už je specificky lidský, historický, tedy "dědičný" hřích, jehož možnost je luciferiánskou vzpourou založena. Člověk začíná o sobě prohlašovat buď že vznikl náhodou, nebo že sám sebe stvořil (odtud "podíl práce na polidštění opice"): za svou existenci tedy nikomu nevďečí a ani za sebe neodpovídá. Odtud odmítnutí poslušnosti (tj. příslušnosti v slyšení a porozumění), odtud nárok sám ze sebe vědět, co je dobré a zlé, jak nám to líčí třetí kapitola knihy Genesis.

PÁD - VYHNÁNÍ Z RÁJE: člověk se zabsolutnil vůči světu a přírodě upřel veškerý smysl a hodnotu; svět se mu tím stal něčím podstatně cizím, nelidským, ohrožujícím, nesmyslným. Člověk se prohlásil za jediné sídlo vědomí, za zdroj světla rozumu. Stal se tak jen jiskřičkou v nekonečně prázdnotě a pustotě mrazivých propastí vesmíru (napříč kterým se dnes zoufale pokouší svým zářením navázat kontakt s mimozemskými civilizacemi).

Člověk si přisvojil vládu nad světem: jsoucna tak redukoval na pouhé OBJEKTY, tedy překážky (latinsky objaceo) jeho zvůle. Ne náhodou definuje klasická fyzika hmotu jako "lnerclí", tj. tolik, co "pasivní vzdorovitost".

Člověk si přisoudil absolutní, vše pronikající ("vědecké") poznání: svět přestal považovat za tajemství (němčina má pro to hezký termín "Geheimnis") a svět mu proto už přestal být domovem (německy "Heim") - stal se "unheimlich". A tuto doléhající, pronikavou "Unheimlichkeit" světa už člověk rozhodně neztlumí, oddělí-li se od přírody betonem, klimatizací, umělými hmotami a sdělovacími prostředky.

Lidské já se zabsolutnilo, ztotožnilo se s úzkým ostrůvkem vědomé racionality (cogito-sum): vědomí tak ztratilo kontakt s celkovostí, bohatstvím, s hloubkou duševna: nejen vnější svět a tělo, ale i vnitřní svět, psychično, se lidskému subjektu staly cizím, "tím druhým", od "já" odlišným, něčím, co suverenity našeho vědomí ohrožuje jako temné nevědomí pudů, komplexů, iracionality a slepých vášní. (Komplex "nevědomé psychiky" - ignorovaný a potlačovaný - propuká pak často na povrch v podobě neuróz a šílenství, individuálních i společenských). Člověk se stal sám sobě "unheimlich" tak jako svět, který ho obklopuje. Zabsolutnělé lidské já vložilo svou důvěru pouze ve vlastní, neochvějně racionální jistoty, člověk byl raněn slepotou: smysly se mu paradoxně staly nepřekonatelnou překážkou mezi subjektem a pravou skutečností - "objektivní realitou o sobě". Člověk již se nedívá, jak svět a bytosti, které v něm žijí, vypadají, nenaslouchá, nechutná, nevdechuje - zkušenost nahradil pokusnictvím. Člověk se prohlásil za jedinou svobodnou bytost uprostřed přírodního bytí spoutaného řetězy železné zákonitosti kauzálních nexů: lidská vůle, protože se odmítla řídit kritérii zakoušené zkušenosti, se stala zvůli, ničím se neřídící a konfrontující se s nesmyslem kladoucím odpor - tj. manipulovanými objekty. Jedině novověký člověk prý díky vědě ví, jak se to ve skutečnosti má, jak si to má zařídít a co je správné: minulost se mu zdá chaotickou, předvědeckou iracionalitou a tápáním - člověk se zřekl jejího dědictví a ztratil tak bohatství a jistotu tradice. Člověk uvědoměle, racionálně bere osud do svých rukou:

budoucnost se mu tak změnila v plánovaný projekt přítomnosti, člověk ztratil očekávání a naději. Člověk je jediný tvůrce hodnot: vyrábí je v potu tváře vlastní prací, kterou považuje za zvěcnění sebe sama, proto již nepřijímá darů Nebe a plodů štědré Země - živitelky - zbyla mu pouze "živočišná a rostlinná výroba" doplňovaná syntetickými náhražkami.

Protože se vědomí definovalo jako schopnost sebereflexe a v reflexi se vše stává objektem, vede luciferiánská vzpoura ve svých důsledcích k sebezničení ducha: nejen lidská tělesnost, vydaná napospas hygienickým předpisům a správkárnám lékařské vědy, ale i vědomí se stává sobě samému objektem: stává se pro vědu výrazem "vyšší nervové činnosti", tj. mechanického, tedy manipulovatelného procesu. Ve světle absolutnosti vlastního ducha se zvěcnělý člověk marně snaží dovolávat privilegia humanity, v jehož jménu zrušil svůj vztah důvěry a lásky ke Skutečnosti, ztratil partnerství s přírodou a domovské právo ve světě: zničení přírody a vznik totalitních režimů jsou totiž důsledkem téže luciferiánské vzpoury, pouze jinou, vnější stránkou vyhnání z ráje.

POKÁNÍ, biblicky METANOIA, znamenalo především změnu smýšlení a postoje, znamenalo obrácení a návrat. Ten je pro člověka stále otevřený a možný: vždyť vzpoura novověkého člověka proti jsoucnu neznámá, že by jsoucnem přestal být. Člověk - na rozdíl od čistého ducha - nemůže padnout totálně: je stále ještě tělem, duší, přírodou. NÁVRAT ale předpokládá uznání, že jsme zhřešili, selhali, provinili se na svém poslání, zmařili svou příležitost, nedostáli svému smyslu: jako vinaři z biblického podobenství jsme se zmocnili všeho toho, co nám bylo pouze svěřeno. Spásy nedojdeme, změníme-li pouze způsob manipulace se jsoucnem: budeme-li lépe propočítávat ekonomické faktory či lépe a racionálněji využívat přírodních zdrojů za účelem zachování životních podmínek a "přírodního bohatství" pro nás. Nevzdáme-li se zcela tohoto sobecky kofistnického, hokynářsky utilitárního postoje, pak všechny snahy lidstva o záchranu světa budou beznadějně.

Pokání neznámá napravovat omyly, nýbrž vzít na sebe vinu, neznámá uznání naší závislosti na nebi a zemi a naší příslušnosti k přírodě. Je třeba pochopit, že si z vlastních sil nepomůžeme, že se nezachráníme. To neznámá rezignaci, ale právě naopak víru v záchranu v trpělivém naslouchání a očekávání. Tato víra by měla vyplýnout z náhledu, že svět sám je rozumný a hodnotný, ale že příroda sama je tvůrčí a moudrá, že ji nevládnou mechanismy, ale krása, dobro, účel, vědomí, svoboda a všechny ty dimenze smyslu, na kterých se účastníma tím, že je sdílíme a poznáváme, a ne tím, že jsme jejich vylučnými nositeli. Z této změny myšlení, z této pokory ducha, kterou zde označujeme jako "pokání", může jediné vyrůst naše naděje na záchranu,

naděje, že jsoucno pomůže sobě i nám, necháme-li prostor jeho svébytné iniciativě a budeme-li mu nápomocni. Toto obrácení se ke světu v důvěře a partnerství si vyžádá od nás jiný způsob poznání, než jakým je současná věda: musí to být poznání, které je snahou po porozumění celku Skutečnosti, které je setkáním, sdílením smyslu, službou pozorovanému. To je též smysl biblického poslání člověka k vládě: jako pastýřství a vzdělávání v lásce a zodpovědnosti.

SPÁSA - smysl člověka: chilialistický prožitek ohrožení nám byl příležitostí k eschatologickému zamyšlení. Eschatologie nám byla nahlédnutím smyslu člověka v perspektivě konce světa.

Chilialistická hrozba znamená z hlediska eschatologického výzvu k pokání, k návratu smyslu, jemuž jsme se zpronevěřili. Jestliže konec světa a toto pokání spolu nějak souvisejí - a to byl předpoklad naší eschatologické perspektivy - pak jediné tak, že smysl člověka, jeho poslání, spočívá v reflektovaném vztahu k celku, to jest v zodpovědnosti za celistvost jsoucna. Pro tuto svoji bytost nese člověk zodpovědnost za narušení světa, nikoli pro nějaké chyby a přehmaty v starání o sebe. A proto právě jdou narušení celistvosti světa a narušení celistvosti člověka ruku v ruce, jsou jedním a tímž.

Vztahování k celku se děje v myšlení. V myšlení v silném slova smyslu, které se děje především protikladem mezi "teorií" a "praxí". Je to myšlení, v němž se děje bytostný vztah smyslu Bytí k sobě: člověk je příležitostí k dialogu světa. Proto smyslem člověka je svět a nikoli opačně. Kulturu a přírodu nelze od sebe oddělovat: pustošení světa je zpronevěrou lidskému smyslu být pastýřem, vzdělavatelem Bytí. Vládnout, znamená vytvářet prostor smyslu, tj. dávat příležitost životu. Záchranu nemůžeme uskutečnit, ale můžeme ji připravovat cestu v očekávání. Tuto přípravu připravenosti (Bereitung der Bereitschaft) odkázal Martin Heidegger filosofii - lásce k moudrosti - jako spásné poslání. Pouze tak totiž poznáme záchranu: až přijde, a chopíme se jí jako příležitosti. Nejde o to, zda se tato příprava děje spekulací, rozjímáním, vzděláváním nebo tvůrčí činností: musí se však dít na poli smyslu, ve vztahu k celku jsoucna a v naprosté služebnosti tomuto celku - nikoliv tedy službou individuální či nadindividuální pouze lidským zájmům a představám. Otevírání se, dávání příležitosti Bytí BÝT, toť největší: vláda a moc, jediná, k níž jsme povoláni a k níž nás současná strašlivá situace světa vybízí.

v noci nás budí
skřípání schodů
mistiost se propadá
do černých bodů

ten podivný nájemník
podniká túru
šoupá se o stěny
a miří vzhůru

na stole zvrhám
vino a vodu
chléb už je zlámán
v ústech mám hlínu

ta kovová květina
si hledá stínu
otáčím vypínač
v ústech mám hlínu

a sousedka za stěnou
ze spánku brečí
a černý beránek
a tygry v klecích

v dlouhý košili
obchází krámy
zbytečných věcí
světýlko v dlaních

a potom už za stěnou
projíždí výtah
a jak Jana skřipají
začíná svítat

a moji sousedé
nasadí masku
zdvořilých úsměvů
a jen po kapsách prášky

náhodně prozradí
tu podivnou dobu
kdy noci nás provází
skřípání schodů

byl poslední den
kdy opravit střechu
hliněné zástupy
v rybníku stály

a kachny se sčítaly
v nervózním spěchu
cesty se ztrácely
v závojích páry

byl poslední den
kdy opravit střechu
kabáty obrátit
kožichem naruby

až slova nám uvíznou
v obláčcích dechu
a studení andělé
oslaví zasnuby

do misky u dveří
slévá se světlo
a stíny už sundaly
sekyry z háků

hledám tu škvíru
kde uniká teplo
kde léto se ukrývá
do sevrklých hrášků

byl poslední den
kdy opravit střechu
na poli posbírat
pišťalky slámy

než vítr nás rozfouká
v marnivém spěchu
na cestě k půlnoci
půjdem sami

byl letošní únor
úděsná lezavá zima
ve vlhkých pokojích
trápil mě kašel a rýma
tak jsem se voblík
a přes kabát uvázal špagát
a temný stín se mnou
na stráni pokácel akát

do zkrchlých dlaní
cítíl jsem jakou má sílu
když knien se bránil
a dřevo nám svíralo pilu
teď s úzkostí čekám
na blízký červnový sabat
neboť temný stín se mnou
v únoru pokácel akát

a věci se sváří
v měsíčním přílivu
držím to na zip
ale hvězdy jsou v pohybu
spoléhám na cit
ale jen chybu na chybu
dělám v těch fázích
vegetativního neklidu

a z prokřehklých kořenů
stoupá teď zahořklá míza
cítím jak do vlasů
ptáci mi stavějí hnízda

trnové větve
někdo teď do ohně vkládá
neboť temný stín se mnou
v únoru pokácel akát

byl letošní únor
úděsná lezavá zima
ve vlhkých pokojích
trápil mě kašel a rýma
tak jsem se voblík
a přes kabát uvázal špagát
a temný stín se mnou
na strání pokácel akát

nějaký muž na kopcích
pozoroval hvězdy
a jiný krácel v polích
a chytil déšť
do otevřených úst
a jakási gymnastka
se zastavila
v půli lesní cesty
a nad potokem udělala most
jako napjatý luk
a nad obzorem létal
opeřený míček

sem a tam
hlavou nahoru vzhůru
a dolů hlavou dolů

a nakonec lidé
se zakloněnou hlavou
uviděli totéž

něco za sebou
šnečí ulity
lod' v láhvi
přípravenou k vyplutí

a nad obzorem zůstala duha
a v polích klapal déšť
do plechové misky
a na kopcích
kde už v cárech
plula mliha a chlad
otácel vítr křídly
bílých dřevěných vrat
a nad obzorem létal
opeřený míček

sem a tam
hlavou nahoru vzhůru
a dolů hlavou dolů

zvláštní ptáček
v zábavním parku
vynášejí v drápcích
z košů zbytky párků
hnízda staví
z včerejší trávy
z pyšné slávy
kartónových krabic

křičí, piští
skotačí den ze dne
jednou z parku zmizí
až se vítr zvedne
až vítr shrábne
svoje píšťalky z peří
jedním krokem srážné
cesty v parku změní

pak tlesknu
zleva zprava
a na opačnou stranu
rozpřáhnu náruč
a něco mnou prolétne lehce,
prudce, v ústech skrz
jeden vynechaný úder srdce

vlaštovka ohněm
kámen oknem
a stín stromem

stín ohněm
vlaštovka oknem
a kámen stromem

vlaštovka ohněm
kámen stromem
a stín oknem

pak stojím na špičkách
a očekávám první pohyby
mám šestery ruce
a čtyři nohy
zasmála se tanečnice
a nemůžu myslet na to
kdy se má pohnout která
zasmála se tanečnice
s červenou skvrnkou
prostřed čela
a odfoukla peříčko z dlaně
do ulice
ve které jsme stáli

ve dvou řadách
stromy do dálí ubíhaly
a ve slunci tančila včela
před branou katedrály
kruhy a spirály
se v jejím letu překrývaly
v nějaký hodně zamotaný plán

tančí dobře
zasmála se tanečnice
půjdem tam?

kdo musí vstávat časně po ránu
a prochází svět sám
nad hlavou vidí sedm havranů
ve světle neónových lamp

sestřička šila nám košile
kopřivy vplétala do trávy
šestero jich ušila do řady
na sedmé chybějí rukávy

šest bratří má pěkné košile
a váže si na ně kravaty
a to jenom sedmý hůř než opilec
motá se po ránu v závratích

a to je ta chvíle sestro má
kdy tě tak páliły ruce
do vody jsi je vložila
a v tom se vyhouplo slunce

světlo nám vrátilo podobu
a jen tam kde chybějí stehy
opilé housle znějí do kroku
a blýská se havraní peří

možná i ty lkáš sedm košilí
znavený marností konání
zastavíš se snad jenom na chvíli
a v tom nás překvapí svítání

kůlny z dehtových papírů
a napjaté sluneční plachty
rozletnou se a ztratí ve víru
a s nimi tví havraní bratři

a půjdeme spolu časně po ránu
v zástupu a každý sám
nad hlavou sedm havranů
ve světle neónových lamp

Do mé soukromé antologie nejkrásnějších pasáží filmů všech časů patří poslední záběr Tarkovského SOLARIS, kdy Kelvin pokleká u nohou svého otce na prahu jejich venkovského domu. Tímto záběrem je dokončena formulace horoucí myšlenky, že člověk - i budoucí člověk oddělený od nás propastmi času a prostoru, ztracený v hlubinách vesmíru, se zkušenostmi a zážitky, poznatky, jež si dnes vůbec nedokážeme představit, po setkání s věcmi (bytostmi?) tak vzdálenými všemu dosavadnímu lidskému chápání, za všech okolností - zůstane člověkem, jeho podstata se nezmění. Ten záběr je kompozičně i barevně přímou citací Rembrandtova Návratu ztraceného syna, který visí v Ermitáži - obrazu, jenž je stejně silně vpojen do celku ruské kultury jako patří do úhrnu kultury obecně evropské.

Zůstane člověkem! Nejvážnější proud evropského umění kladl si v průběhu apokalyptického dvacátého století tuto otázku trochu jinak - zajímá se, zda je možno v troskách bombardovaných měst, v koncentračních táborech, v důlním závalu, v pouštích velkoměst, v krutém odloučení samoty, uprostřed davu - člověkem zůstat, zkoumá, jak snadno může člověk tvář v tvář násilí, zbraním, bídě, hladu, moci o své člověčenství přijít. Tak o tom mluví také všechny ostatní Tarkovského filmy.

Jako tři postavy středověkých alegorií putují tři vyzábí muži s vysokými čely Tarkovského filmem STALKER. Profesor, Spisovatel a Stalker. Rozum, Mravnost a Víra. Stalker je nejrušnější z Tarkovského filmů. Když se Tarkovského ptali, kdo je Stalker, odpověděl: "Stalker? Je to Don Kichot. Je to mamut... Je to člověk, jehož ideály byly živé před sto lety."

Připamatujme si, jen tak zkusmo, o čem se v Rusku hovořilo před sto lety... Třeba v Deníku spisovatele, časopise redigovaném F.M.Dostojevským. Ročník 1877 otevírá esej Tři ideje. Dostojevskij vidí v soudobé Evropě tři ideje, tři duchovní principy, které mezi sebou zápasí o vůdčí postavení. Za prvé idea katolická, ta, kterou evropské národy převzaly již od Římanů a jejíž záštitou se stala v posledních staletích Francie. Podle Dostojevského výkladu je to idea, která již ztratila jakýkoli náboženský obsah, podržela si však svůj universalismus a vstřebala bez potíží renesanční individualismus, karteziánství, přírodovědné objevy i socialismus (utopický, rozumí se). Opírajíc se o rozum, sázejíc na rozum a nic než na rozum je odsouzena k zániku. proto se v ní už od vítězné bitvy, kterou s Římem svedli Germáni v Teutoburském lese, vytvářela idea protestantismu. Germáni, Anglosasové po devatenáct století vzdělávali ideu, jež chtěla být opravná k ideji katolické, římské, jež chtěla být mravnější, ale se zánikem první ztrácí půdu pod

tohama i druhá. Pak je tu třetí idea - idea slovanská, idea pravosláví, kterou západ dlouho bral na ehkou váhu. Ona také se nedefinovala proti oněm dvěma ideím, dlouhá staletí se utvářela v zolaci. Ale nyní existuje jako jediná alternativa dalších osudů (křesťanského) lidstva, neboť :počívá cele na víře - jednomyslnosti a víře, pokoře a víře. Tato idea se neprosadí násilím, leč mltířní silou, které nebude možno odolat.

Odkud se v Rusku bere taková míra mesiášství, ta nejvlastnější potřeba brát na sebe hřichy světa? Na to má Dostojevský odpověď: "Nejhlubší, nejbylostnější duchovní potřebou ruského ldu je myslím potřeba utrpení, věčná, neukojitelná potřeba trpět všude a ve všem." Takový je přesně Stalker. Jeho dva protihráči, Profesor a Spisovatel, vyhledali jeho služeb ve chvíli osobní krize, ve chvíli, kdy se zdá, že došli na konec svých možností, kdy vyčerpali všechny své osobní rezervy. Čistý Rozum i Mravní Étos zklamaly, neposkytly jim odpověď na existenciální otázky a nedokázaly vyřešit problémy ani jich samotných, ani společnosti jako celku. Co jiného, odlišného, jim může poskytnout Stalker?

Ve stejnou chvíli, kdy se na plátně objeví Spisovatel, objeví se okamžitě i motiv, jež byl generálním motivem ruské literatury 19. století - motiv nudy. Nudy jakožto výrazu totálního odmítnutí společenské reality existující vůkol, avšak současně také apriorní rezignace na snahy jí změnit, zreformovat nebo zvrátit. Všechna napětí, všechny idiosynkrasie, všechno existenciální zoufalství i sociální zloba - bez možnosti, aby se transformovaly, sublimovaly do společenské aktivity - obracejí se proti subjektu, vedou k jeho sebezničení. A všichni ti hrdinové - jsou příslušníky inteligence.

Pochybovačství, osobní potřeba jednotlivce nespokojit se jednou provždy s odpovědí na danou otázku, individuální přizpůsobování ideologií pro okamžitou historickou a osobní potřebu, hodnoty tak základní a samozřejmé pro západoevropský okruh myšlení (tedy sféru "první" a "druhé" ideje) jsou v pojmání "třetí" ideje - zbaveny sukcesivní možnosti činu - "mukou", "rouhačstvím", cestou do duševní samoty a prázdnoty.

Záchrana - to je další základní axióm ruského myšlení 19. století - je výhradně ve spojení s lidem, v jednotě ve splynutí s celkem. Celé 19. století je v Rusku vyplněno hledáním cesty k lidu, k jeho vnitřnímu životu, neboť - tato myšlenka je na konci století nejvyhrocenější u Dostojevského a Tolstého - ne lid u inteligence, leč inteligence u lidu se musí učit, inteligence musí přijmout hodnoty lidu a nikoli naopak. V tomto smyslu, opakuji, je Stalker nejruštějším Tarkovského filmem. Na vysoké filosofické úrovni, s mírou abstrakce zřídka dokazované u filmového díla, provádí nás Tarkovskij ruským myšlením 19. století (a vším, co z něj zůstalo živé dodneška). Nevíra v rozum, prorocký zápal pro všespasitelnost víry, sebezapření a pokorné podřízení se nadosobní ideji činí z něj film navýsost neevropský, ba protievropský.

Slepá víra dovede sice silou pohledu srazit ze stolu skleničku, ale stěpy rozbité sklenice slepit už nedovede. Pro rozum je to hračka. A kdyby u toho existoval ještě Mravní Étos, nebylo by třeba srazet skleničku vůbec.

/1981/

Temné barvy nostalgie

Následující rozhovor pořídil dopisovatel Le Mondu Hervé Guibert v Římě po dokončení natáčení "Nostalgie", tedy ještě před tím, než byl film uveden v Cannes a než Tarkovskij požádal v Itálii o politický azyl. Vyniká především nevídanou hloupostí kladených otázek. Bez ohledu na ně si ovšem Tarkovskij řekl své.

O čem hovoří Nostalgie?

Chtl jsem povědět a vysvětlit, co znamená nostalgie, ale chápu to slovo ve významu, který má v ruštině. Nostalgie v ruštině je smrtelná nemoc. Cílem bylo ukázat typicky ruské psychické vlastnosti v duchu Dostojevského. Ruský termín se těžko překládá. Je v něm cosi ze soucitu, lítosti a dokonce ještě více: náruživé ztotožnění s utrpením druhého člověka.

Kdo je ten druhý člověk?

V podstatě to může být kdokoli, ale soucit je ještě silnější, když se týká někoho blízkého.

Kdo ve vašem filmu trpí a proč?

Mám tři hrdiny: cestujícího ruského básníka, jeho překladatelku a Itala, kterého ti dva potkají na italském venkově. Film hovoří o soucitu Rusů k Italovi.

Že by Ital trpěl více než Rus?

Myslím, že ano. Ale nemohu mluvit o podrobnostech, protože by se to týkalo obsahu filmu, který nemá rozhodující význam. Film se o něj neopírá, byl vytvořen z jiné matérie. Poprvé ve své kariéře jsem pocítil, do jaké míry může být film výrazem psychických stavů autora. Hrdina tu plní roli alter ego režiséra.

Jak se vám to podařilo?

Nebylo to zamýšleno. Ke všemu došlo během natáčení, bez mého vědomého podílu.

Zasloužili se herci o tu identifikaci?

Nechci podceňovat herce, ale nemyslím si, že by za to byli odpovědní. Byla to souhra okolností. Jednoduše to, co jsem chtěl ukázat, se nepozorovaně ztotožnilo s mým stavem ducha během pobytu v Itálii.

Každý zná své utrpení. Jaké jsou u vás jeho prameny?

Z toho plyne, že člověk je příliš zapleten do materiálních věcí. "Vývoj" v této záležitosti kráčí milovými kroky ve srovnání s duchovním rozvojem. Člověk z toho neskládal účty.

Podle jakého principu si přisvojujete právo mluvit o člověku a zevšeobecňovat?

Obecně existuje tendence mluvit raději o druhých než o sobě, myslet více na druhé zároveň v negativním i pozitivním smyslu. Člověk je dosti lhostejný k vlastnímu osudu. Egoismus, to není láska k sobě samému. Právě naopak. Ale dříve nebo později se patří z toho složit účty.

Co tomu brání?

Prostě omezenost usilování o materiální stránku života. Ne všem lidem se podaří pochopit, že vládne také duchovním životem.

Jak vnímáte duchovní život?

Najednou cítím, jako by mne někdo držel za ruku a vedl. Ten pocit nemá nic společného s nepříjemnými pocity nebo se strachem. Poskytuje spíše bezpečí, jistotu, je blízký mně dosud neznámému stavu štěstí. Vyrhává z opuštěnosti, osamocení.

Co je cizina? Znamená pro vás totéž co vyhnanství a celá jeho mytologie?

Nejsem ve vyhnanství. Přijel jsem do Říma, abych natočil film. Mám smlouvu s italskou firmou RAI.

Jak jsou přijímány v Sovětském svazu vaše filmy?

Tvrdí se, že jsou obtížné. Hovořil o tom Sergej Bondarčuk během tiskové konference v Itálii. Avšak mladí sledují mé filmy s obrovským zájmem.

Proč jste si vybral Itálii?

Byl jsem v Itálii už několikrát, znal jsem dobře Centro Sperimentale. Návrat sem mi připadal spíše čímsi přirozeným. Je to, kromě Ruska, jediná země, v níž se dobře cítím. Těžko se to vysvětluje. Myslím, že to souvisí se zvláštním způsobem života v Itálii. Tady i chaos má osobitost, vitalitu. Neexistuje "metafyzičnost" severovýchodních zemí. A orientální lhostejnost k materiálním záležitostem, to je pro mne nejbližší. V duchovním smyslu je Východ díky své tradici a kultuře blíže pravdě než Západ.

Itálie je v současné době v duchu ruské románové třetice...

Atmosféra Itálie podněcuje k tvorbě. Duchovní sféra čerpá podněty z kulturní tradice, která je pocítována způsobem téměř fyzickým. Možná, že se mýlím, protože přece jen nejsem doma. Mnoho mých italských přátel těžko snáší Řím. Dělají všechno možné, aby bydleli blíž přírodě. Ale pro mne to tady není velkoměstský život jako v Paříži nebo Moskvě. Řím není městem typu Milána. Je obtížně dědicem, můžete tu nalézt všechny vrstvy minulých století. Nechci ale tvrdit, že přítomnost nebo nepřítomnost minulosti je dobrodíním nebo prokletím.

Když Isaak Babel uviděl Neapolský záliv, vykřikl: "To je ráj!" Ale mimoto Rusko jeho talent ztrácel na životnosti. V jednom z dopisů se vyznal: "Potřebuji snít a proletariát, abych mohl psát ..."

Dokonale tomu rozumím, kromě toho Gogol napsal v Římě "Mrtvé duše". Vroucně miloval Itálii a častokrát prosil vládu o vystěhování se sem, zdůvodňující to svými slabým zdravím a nepřítelivostí ruského podnebí. Puškin také toužil pracovat v zahraničí, ale car mu to nepovolil. Naproti tomu Bunin, kromě toho, že znal svou situaci vyhnance a velmi kvůli tomu trpěl, nejkrásnější povídky napsal v Paříži a Grasse. Kdo ale říkal, že jsme povinni na světě žít proto, abychom pocítovali samé příjemnosti? Takový soud považuji za směšný a zavádějící.

Zeměpisnou změnu místa by ve vašem případě měly následovat změny takových prvků, jako je barevnost nebo kompozice obrazu...

Mám pověst pesimisty. Když jsem viděl vlastní film, natočený tady, sám jsem byl pod vlivem jeho smutku, jeho temných barev. Není to vlastně výraz pesimismu, protože nemluví o materiálních věcech. Nejsou v něm pro Itálii tak charakteristické znaky radosti, veselosti. Je mi spíš možné zazlívát netoleranci. Ano, to je pravda, že veselí lidé mě iritují, nemohu je snést. Jen lidé s neposkvrněnými dušemi mají podle mne právo na radost. A ještě děti a starci.

Vaše filmy poskytují důkazy, že jste svázan s metaforami.

Náš život je metaforou od počátku až do konce. Vše, co nás obklopuje, je metafora.

Kolik je v těchto filmech ze skutečnosti, irreality a z vás samotného?

Necexistuje způsob vytvořit něco neskutečného. Všechno je realita. Bohužel, nepodaří se nám od ní odpoutat. Můžeme se vyjadřit pouze podobou existujícího světa - ať poetickým způsobem nebo čistě popisným. Co se mne týká, vybral jsem si metaforiku. Úmyslně mluvím o metaforice, ne o symbolice. Symbol má, pokud vím, omezený význam, je intelektuální formulí, zatímco metafora je obraz. Ten obraz obsahuje tytéž charakteristické znaky jako svět, který zastupuje. Oproti symbolu nemá omezený význam.

Nezkoušel jste vytvořit kolenu sebe svět své vlasti?

Cośi takového se stalo, spousta lidí si to uvědomila. Zcela podvědomě jsem se chtěl obklopit věcmi, připomínajícími moji vlast.

A tady ta fotografie psa, co znamená?

To je ruský pes. Patří do mé rodiny. Zůstal v Sovětském svazu s mým synem a tchýní.

Díváte se na ty obrázky. Je to s láskou?

Ale ano, určitě. Nevím, jestli je to dobře. Pociťuji to spíše jako slabost. Ale co když moje slabost je moje síla? Tak málo víme o záležitostech duše, jsme jak potulní psi. Když mluvíme o politice, umění, sportu, lásce k ženám, jsme si jisti. Ale když se dotýkáme tématu duchovnosti, schází nám průprava. Jsme úplně stejní jako lidé, kteří nevědí, že je třeba mít zuby. Vracíte se pak k "Nostalgií", řekl bych, že ten film vyjadřuje nostalgií za duchovností.

Když mluvíte o duši, rozumíte jí druh sochy, kterou musí člověk poslepuvat během života?

Člověk jí nemusí budovat, ale raději odkrývat. Je přeci hotová, dána každému.

A poslední otázka: jakým zvířetem byste chtěl být?

Velice obtížně si mohu představit, že jsem zvířetem. Chtěl bych být ale zvířetem, podléhajícím co nejméně člověku. Protože nemám rád romantismus, neodpovím vám, že bych chtěl být orlem nebo tygrem. Možná, že bych chtěl být zvířetem, působícím co nejméně zla. Náš pes Dark je velmi polidštěný, rozumí slovu, má lidskou emocionální vnímavost. Bojím se, že kvůli tomu trpí. Když jsem odjížděl z domu, nechýbal se, dokonce se na mne ani nedíval.

preložil M. Fryš

Dnešní slavnostní den je pro Tebe natolik naplněn milostí a usebráním před tím, co je nejvyšší v Tvém kněžském povolání, že ztěží potřebuje světský proslov.

Proto budiž jménem bližšího i vzdálenějšího příbuzenstva řečeno jen krátké slovo. Toto slovo míní trojí: naši Radost, náš Dík a jedno Přání.

Když se člověk raduje, myslí obvykle, že jeho veselí je plodem a důsledkem toho, že pocítuje radost. Ale vpravdě je to zcela jinak. Pouze když člověku je darováno veselé bytostné určení, může se radovat. Veselí určuje a zároveň udržuje dveře otevřené tomu, co hýbe v tom nejvnitřnějším srdcem člověka a co je vede k trvalému. Veselí vede do volna a světla. Veselí a radostné vždy však vzniká v tom světle, které my nezanécujeme, ale spíše dostáváme. Stojíme v něm jako osvětlení. Jestliže se v tento slavnostní den smíme s Tebou radovat, pak jsme sami málo udělali pro to, že je to takové, jaké je.

To, co můžeme sami přinést, je nanejvýš to druhé, totiž dík. Je to dík za to, že se dnes splnila prosba, modlitba, která zasahuje daleko za nás k našim rodičům a prarodičům. Tak se podílejí všichni předkové na našem díku.

Když jsme Tě doprovázeli ze slavnosti v kostele sv. Martina, šli jsme po cestě, po níž jsem před více než šedesáti lety chodil často, když jsem jako malý chlapec, vyzbrojený napomenutím matky a táhnoucí za sebou modrý vozíček, navštěvoval svého otce kostelníka v jeho dílně. Byla tehdy v přízemí levého křídla Notkirche. Vzpomínka na tuto cestu k dílně Tvého děda, která mnou nyní pohnula, patří k tomu třetímu, o čem ještě mohu ml uvit, totiž k jednomu přání.

Znáš z teologie větu: Gratia supponit naturam. Volně přeloženo to znamená: Milost vykvétá na základě přírody. Slovo "Natur" tu obsahuje všechno to, co jmenuje básník Holderlin v jednom hymnu (Rýn), když říká:

Neboť tak, jak začneš, zůstaneš,
i když mnoho působí nouze a výchova,
nejvíce zmůže zrod
a paprsek světla, který
potkává novorozence.

Nejvíce z přirozených darů přináší rodná země a nebe nad ní. Z nich vychází to, co je dosti silné, aby rostlo vstříc daru milosti.

Avšak právě tyto zdroje přirozeného růstu, všeho ryzího lidství jsou dnes tak ohroženy, jako ještě nikdy. Tyto zdroje také nemohou být uchráněny umělými zásahy před vyschnutím. Žádná organizace nemůže nahradit tyto přirozené růstové síly. Kde ale tyto zdroje ještě proudí, tam můžeme uchovávat jejich požehnání a pečovat o jejich trvání. A toho se týká jedno přání, které nyní vyslovím.

Je to skromné přání. Jakoby pouze pozemské. Ale sahá daleko a má patřit celému Tvému budoucímu působení:

Nechť je dědictví, které naše vlast sebrala během staletí a shromáždila z pozemských a nebeských sil, v Tobě bdělé.

Nechť toto dědictví Ti ze své strany a ve svých mezích napomůže, abys ve chvatu a zpustnutí vždycky cítil to, co stojí na zemi, a zakusil to, co vychází ze zdroje, a abys spatřil paprsek, v jehož světle se ukazuje čisté a správné.

Nechť toto dědictví zůstane jasným světlem a ozařuje každý Tvůj krok.

Tímto přáním žije náš dík. Tento dík se dovršuje v radosti nad Tvou pohotovostí pro to, co je Ti zaslíbením. To je pojmenováno v mottu, které sis zvolil na pozvánce k slavnosti, z proroka Jeremiáše:

"Pán pravil ke mně: Hlásej, co jsem Ti svěřil!"

Uchovej si radost těch, kteří spolu s Tebou slaví Tvůj svátek, podrž jejich dík a také jejich přání v dobré vzpomínce.

(1954)

Boris Pasternak S holátkem potřeštění svých

Jsou básníci, kteří začnou od minima a zakončí maximem, a jsou takoví, kteří maximem začnou a skončí minimem (vysychání tvůrčí žíly).

A jsou i takoví, kteří začali maximem a na tomto maximu se drží až do posledního verše. Z našich současníků jsou to Pasternak a Achmatovová. Nikdy ze sebe nevydávali ani víc, ani méně, vždy zůstávali na maximu sebevyjádření. (Marina Cvetajevová)

Únor. Mít inkoust, vzdát se pláči!
Psát únor jako dlouhý vzlyk!
Dokavad černé jaro smáčí
plískavíc plamen, dešťů smyk!

A sehnat bryčku. Za hrst mědi
mít zvonkohru a kopyt klus
a někam jet, kde lůják cedí
víc, houšť všech inkoustů a slz.

Své havrany tam alej třese
jak ohořelé hrušky, vsířic
loužím. A s nimi sesuje se
stesk seschlý na dno zřítelnic.

Pak prosakuji zimavlá místa,
vitr se trhá o výkřik,
a hezděčky, však dozajista
je klíčem k verši lidský vzlyk.

Milovat jiné, to je kříž,
ty však jsi krásná, až to svítí,
k tajemství krásy být blíž
je jako luštit rébus žití.

Zjara je slyšet šramot snů,
šum pravd a nové fantazie.
Z takových jsi ty pramenů.
Jak vzduch tvůj smysl nezištný je.

Lehko je prožít, procitnout,
vzít srdce, slova vymést z něho,
žít, máje čistý každý kout.
Nic na tom není záhadného.

ZLATÝ PODZIM

Podzim. K nahlédnutí všem pčším
přístupný pohádkový dům
v průsečích lesních úvozů a pšín,
vyhlízejících k jezerům.

Sály a sály, sály, sály
jilmů a osik, jasanů,
s pozlátkem slunce, které šálí
jak v obrazárně po ránu.

Jak svatozáře na nevěstách
na lípách samé zlato je
a v tváři břízek po všech cestách
stín svatebního závoje.

Zem' pochovaná mezi stromy
pod listím škapr a vpadlých lích.
Ve žlutých klenech nízké domy
jakohy v rámech zlacených,

tam v záři, v šeru za alejí
jsou stromy vřdycky do páru
a západ slunce na kůře jim
zanechá stopy jantaru,

tam stačí vsoupit do příkopu
a to už kolem kdekdo ví,
tak chraťivě tu každou stopu
provází spadlé listoví,

tam v konci aleje se z křoví
nad srážem echo rozpíná
a višňový klich červánkový
stydne jak hustá sedlina.

Podzim, pradávný koutek zbraní
a obleků a knih a váz,
kde v katalogu pokladů si mání
listuje po dnech krutý mráz.

ZRCADLO

Na toaletce z šálku kakaa se kouří,
houpe se tyl a přímo z vrat běží
vstříc houpačce a chaosu a bouří
zrcadlo, které zlákal sad.

Tam smolně čpí už sosny kolébavé
a záhonků tam pořád niň
a pořád ztrácí brýle v husté trávě
a stejnou knihu čte si Sín.

A v přítmí, za obzor, za dvířka
k stepi skryté, do vůně, která
uspává, uplývá stezkou hlemýžďů
a snítek křemíků horkost rezavá.

Duši, tu nevyrveš, jak vyrve nálož
skálu, vyryješ poklad, duši ne.
Sad ohromný se zmítá v toaletce
sálu - a sklo je neporušené.

A tak mi v tomto hypnotickém kraji
žár očí mých nic nezhasí.
Očima soch tu v parku prolézají
slimáci, když se vyčásí.

Ševelí v uších voda, čížek líknout
musí na špičkách v tichu velikém.
Můžeš jím smazat borůvkami pusy,
neopiješ je rohlíkem.

Sad ohromný se zmítá v sále, pne se
a zdvihá pěsti z kamene,
k houpačce běží, dává babu, třese
- a sklo je neporušené.

Sněží a sněží - trp jak ryby.
Kdyby už raděj déšť byl zas,
a z topolů hořký pupen kdyby
na stůl mě přítelkyně stráž.

Stříkl by vodku v šero přísné,
polívku koprem pokropil,
číškami ťuk by, jen to blýskne,
lil by a repetil a bil. '

Bibce by plácal po palici -
my bychom, trochu hluší, šli
a okno zpuchřelé a spící
jak láhev odzátkovali.

Křik by semí vpadl: Už je to v pekle
za horama. Už nečeje!
A salát sál by slunce steklé
jak asfalt louží oleje.

Ještě se v dálce čerti žení
a za nimi tryskem, hle -
já s holátkem svých potřeštění
a ty s holátkem něhy své.

Nikdo nebude v tom domě
kromě šera. Sem tam jen
škvírou záclon dýchne skromné
lehký průvan, zimní den.

Jenom pohled, a jen pro mě,
na chumáče chumelic.
Jenom sníh a střechy, kromě
střech a sněhu - nikdo, nic.

Zas ty kresby v zmrzlém kvítí
zas tak mámit začne mne
loňský smutek, tříska žití
z jedné zimy vzdálené.

Zas se do mne kámen zřítí
viny neusmířené.
Ilud dřevěný bude dítí
v oknech trámky zkřížené.

Vtom však portiéru zčeří
vstupující náhlý host.
Krokem, který ticho měří,
vstoupíš ty, jak budoucnost.

Objeví se u mých dveří,
mírná, v šatech bělostných,
šitých jakby z téhož peří
jak ten padající sníh.

Pracoval jsem v sovětském filmu přes dvacet let a dovolím si tvrdit, že jsem něco udělal na podpoření reputace sovětských filmařů. Nicméně ovšem z jistých důvodů byla moje práce velice ztížena - za všechny ty roky jsem natočil velmi málo filmů - celkem šest, jeden za čtyři roky. To je skutečně velice málo a vůbec mě to neuspokojovalo. Hodně času jsem strávil přesvědčováním svých šéfů, že filmy, které jsem natočil, bylo nutné natočit. Hodně času mi také zabralo schvalovací řízení mnou natočených filmů. V případě mých prací obvykle požadovali změny ve formulacích, délce, v některých scénách nebo částech filmu. Hodně času zabralo také zlepšování vztahů s Goskinem v zájmu záchrany filmu.

Dnes je mi přes padesát let a uvědomil jsem si, že záležitosti se nemohou dále vršit tímto způsobem. Rok od roku se všechno stále více komplikovalo a pro mne bylo stále obtížnější pracovat. Andrej Rublev, například, byl přijat kolegiem Goskina s nadšením, ale kromě toho byl odložen na polici pět a půl roku. Po celou tu dobu jsem nepracoval, protože panoval názor, že jsem natočil film, jehož obsah je ideologicky nezodpovědný. Nemohl jsem pracovat, dokud se záležitost nevysvětlila, neboť mi nikdo nechtěl dát jakoukoli práci. To všechno mi neobyčejně ztrpčovalo život, navíc mám ještě početnou rodinu.

Mé filmy byly velice dobře přijaty sovětskou veřejností. Ne najednou, ale postupně jsem získával vlastní diváky, lidi velmi toužili vidět mé filmy. Dostával jsem neobyčejně mnoho dopisů. Lidé však nemohli moje filmy vidět, protože se půjčovaly jen v omezeném počtu kopií. Diváci se mne stále ptali, proč je nemohou vidět a já jsem jim to nemohl říci. Goskino dělalo všechno, co bylo v jeho moci, aby omezilo počet výpůjček. Moje filmy stále získávaly vysoká ocenění za svou kvalitu, ale v Sovětském svazu honorář, který dostává autor scénáře, záleží na tom, kolik bude vyrobeno kopií filmu. Skoro vždy jsem se podílel na autorství scénáře a stále jsem měl naději, že z toho titulu získám dostatečné částky peněz, ale moje naděje se ukázaly plané, protože moje filmy se nevyráběly v takovém počtu, jaký by si zasloužovaly s ohledem na svou kvalitu. Tak navíc jak moje reputace, tak moje kapsa z toho důvodu trpěly. Musím však dodat, že Goskinu se vždycky podařilo prodat moje filmy na Západ a to za dobrou cenu.

Tak se záležitosti odvíjely dlouhý čas. Když se Filip Jermaš stal předsedou Goskina, jednoduše jsem přestal dostávat práci. Povolení na natočení posledních dvou filmů, Zrcadlo a Stalkera, jsem dostal ne z Goskina, ale od ministerstva, ale teprve poté, co jsem se obrátil s apelem na prezidia dvou sjezdů, což je věc absurdní, směšná a zcela hanebná. Nevím, jak si mám vysvětlit ministrův postoj, který vůči mně zaujal, ale život se stal nesnesitelným. Všechny návrhy Goskinu k povolení na zahájení prací na novém filmu byly odmítnuty. Vůbec vztah ke mně byl neslýchaně divný. Neměl jsem ponětí, že jsem považován za nejhoršího režiséra v Sovětském svazu - hodně lidí se domnívalo, že jsem jedním z nejlepších - ale moje filmy se nezúčastňovaly sovětských festivalů a nezískal jsem třeba jen tu nejmenší cenu v oblasti filmu, ačkoli je jich u nás velice mnoho. Vlastně každý, kdo ve filmu pracoval, takovou cenu dostal, jen já ne. Když se Jermaš stal předsedou Goskina, přestalo se s vysíláním mých filmů do zahraničí na mezinárodní festivaly. Měl jsem pocit, že jsem sledován, ale neznal jsem důvod.

Přes všechny pracovní komplikace a těžkosti, jaké jsem u nás prožíval v době práce u filmu, by mě nikdy nenapadlo opustit Sovětský svaz, abych změnil svůj osud.

Když jsem natočil Nostalgiu v produkci RAI, italského rozhlasu a televize, zavolał jsem do Moskvy, abych se dozvěděl, jaký by byl názor Goskina na vyslání filmu do Cannes. Byl jsem počastován povzbudivou a smířlivou konverzací na téma předností takového úmyslu a slyšel jsem, že si musím pospíšet a dokončit film v takovém termínu, aby mohl být uvedený v Cannes. Byl jsem velmi spokojen, jelikož jsem v tom viděl znamení pozitivního přístupu lidí "nahore" k mé práci, tím spíše, že jsem do ní vložil hodně citu a ukázal prožitky člověka, který zákošití stesk po vlasti. Je možno říci, že film odráží ty samé zkušenosti, jež prodávám teď se ženou, ačkoli rozdíl mezi hrdinou filmu a mnou spočívá v tom, že on přijel do Itálie na krátkou dobu, zatímco já jsem nucen zůstat tu navždy.

V Cannes se ukázalo, že Goskino naléhalo, aby do složení jury festivalu vstoupil zástupce Sovětského svazu - nakonec byl do jury poslán Sergej Bondarčuk. Když jsem se to dozvěděl, uvědomil jsem si, že je cosi v nepořádku, protože naše vzájemné vztahy byly velice špatné - ne mojí vinou, protože pro mne to nemělo žádný význam, ale Bondarčuk se ke mně z jakéhosi důvodu staví nepřátelsky, ačkoli jsem mu nikdy nic špatného neudělal. Byl jsem zaskočen. Ptal jsem se zástupce Goskina, co to má znamenat, ale byl jsem ujištěn, že všechno bude v nejlepším pořádku a že Bondarčuk přijel, aby mi pomohl. Ve skutečnosti Bondarčuk jako zástupce Goskina udělal všechno, co bylo možné, aby můj film nezískal cenu. Když jsem se o tom později dozvěděl, byl jsem hluboce uražen, dotčen a ponížen tím zcela nečekaným a zrádným úderem ze strany mých kolegů. Byli povinni podporovat mě jako sovětského režiséra, který natočil v zahraničí film vyprávějící o nemožnosti života mimo vlast pro člověka s ruskou duší. Velice to mnou otřásl. Napsal jsem později dopis Jermašovi, vypočítávaje všechny argumenty, které mě přivedly k přesvědčení, že se úmyslně postarali, aby podmínky mé práce v sovětském filmu byly tak obtížné, jednoduše se postarali udělat všechno, aby mě vyštvali ze Sovětského svazu, vyliminovali mě jako režiséra pracujícího v Sovětském filmu.

Samozřejmě, kdybych byl spisovatelem, mohl bych se vrátit do Moskvy pracovat, dokonce bez pozornosti ze strany tisku. Protože jsem filmový režisér a každá chvíle práce ve filmu stojí značnou částku peněz, nemohu pracovat nezávisle. V práci jsem závislý na penězích, na státu, na Goskinu. A jestliže Goskino mi nedávalo práci dokonce před mým posledním filmem, tak nyní, kdy demonstrovalo svůj vztah ke mně takovým způsobem, bylo mi jasné, že bych prostě už nedostal jakoukoli práci za jakýchkoli okolností.

Výše uvedený text je fragmentem rozhovoru publikovaného ve Filmu na swiccie č. 363-364, 1989, str. 63-65. Původní pramen uveden nebyl, překlad je tedy pořízen z polštiny. Rozhovor pochází z poloviny července 1984, tedy z období těsně po Tarkovského žádosti o politický azyl. Je možno srovnat s "Dopisem otci", viz Zrcadlo č.2. Přeložil Miloš Fryš.

Robert Bresson

Jaká úspornost!

Zbavit se nahromaděných omylů a nepravd.
Poznat své zdroje, přesvědčit se o nich.
Žádní herci. (Nerežirovat herce).
Žádná role.
(Nenacvičovat role).
Žádná inscenace.
Ale používat modely vzaté ze života.
BYTI (modelů) místo ZDÁNÍ (herců).

LIDSKÉ MODEL Y

Pohyb zvnějšku dovnitř. (Herci: pohyb zevnitř navenek).
Mezi nimi a mnou: telepatická dorozumění, vnuknutí.
Ve filmu nepůsobí nic falešněji než přirozený tón divadla.
Napodobující život a reprodukující nastudované city.
Obraz se musí transformovat ve styku s jinými obrazy jako barva ve styku s jinými barvami. Modrá není stejnou modrou vedle zelené, žluté, červené. Bez transformace není umění.

O POHLEDECH

Vytvářet film znamená spojovat osoby mezi sebou a s předměty prostřednictvím pohledů.
Připustit, že X může být střídavě Atilou, Mohamedem, bankovním úředníkem, dřevorubcem, znamená přijmout, že filmy, ve kterých hraje, mají divadelní příděch. Nepřipustit, že X hraje, znamená přijmout, že Attila = Mohamed = bankovní úředník = dřevorubec, což je absurdní.
Potlesk během filmu pana X.
Nezadržitelný dojem divadla. Zdolat výšiny divadla plochostí kinematografu.
Radikálně potlačovat záměry modelů.
K modelům: "Nemysli na to, co říkáš, nemysli na to, co děláš".
A také: "Nepřemýšlej o tom, co říkáš, nepřemýšlej o tom, co děláš".
Jediné tajemství osob a předmětů.
Natáčení. Dosáhnout stavu záměrné nevědomosti a zvědavosti a ještě vidět věci předem.

O HUDBĚ

Žádnou hudbu jako doprovod, podbarvení nebo zdůraznění. Vůbec žádnou hudbu. Zvuky se musí stát hudbou.

O AUTOMATISMU

Devět desetin našich pohybů je ovládáno zvyky a automatismem. Je nepřirozené podrobovat je vůli a myšlení.
Model. Dvě pohyblivé oči v pohyblivé hlavě na pohyblivém těle.
Natáčení. Držet se pouze dojmů a vjemů. Bez zásahu inteligence, která je jim cizí.
Skrývat myšlenky, ale tak, aby je lidé našli. Nejdůležitější bude nejskrytější.

O NEDOSTATKU

Montaigne: "Pohyby duše jsou zrozeny stejným postupem jako pohyby těla."
Absolutní ticho a ticho dosažené pianissimem hluků.

Modely. Zvnějšku mechanizované, vnitřně svobodné. Na jejich tvářích není nic chtěného. "Stálé, věčné vede náhodného."

Model. Duše, tělo, obojí nenapodobitelné.

Pronikni ke svému vjemu. Pohlédni na to, co je v něm. Neanalyzuj jej slovy. Převeď jej do obrazů, do odpovídajících zvuků.

Čím je jasnější, tím více se potvrzuje tvůj styl. (Styl: cokoli kromě techniky).

POHLEDY A NASLOUCHÁNÍ

Zvuk nesmí nikdy napomáhat obrazu ani obraz nesmí nikdy napomáhat zvuku.

K tvým modelům: "Nesmíte hrát ani kohokoliv, ani sebe. Nesmíte hrát nikoho."

Současná přesnost a nepřesnost hudby. Tisíce možných, nepředvídaných vjemů.

GESTA A SLOVA

V TÉTO ŘEČI OBRAZU SE MUSÍ ZCELA ZTRATIT POJEM OBRAZU. OBRAZ MUSÍ VYLUČOVAT IDEU OBRAZU.

Corot: "Není třeba hledat, je nutno čekat."

Dvě jednoduchosti. Špatná: jednoduchost jako výchozí bod, nalezená příliš brzy. Dobrá: jednoduchost jako konečný výsledek, odměna za léta námahy.

Život se nedosáhne fotografickým kopírováním, ale tajemnými zákony, uprostřed nichž je cítit pohyb tvých modelů.

O FRAGMENTECH

Skutečnost není dramatická, drama se rodí z pohybu nedramatických prvků.

Vyjáření zhuštěním. Vložit do obrazu to, na co by spisovatel potřeboval deset stran.

Porážka FILMU. Směšný nesoulad mezi nesmírnými možnostmi a mezi výsledkem: systém hvězd.

Tvé publikum není publikem knih, divadla, představení, výstav nebo koncertů. Vkus v divadle, literatuře, malířství nebo hudbě není to, co bys měl uspokojovat.

Několikrát snímat stejnou věc, jako malíř vytvářející několik obrazů nebo kreseb stejného předmětu se každým novým okamžikem blíží k pravdivosti.

Model - bez ohledu na sebe i tebe - osvobozuje skutečného člověka z fiktivní podoby, kterou sis představoval.

Herec je dvojník. Střídatá přítomnost jeho a toho druhého je tím, co vycvičené publikum očekává.

Vaše kamera nezachycuje pouze tělesné pohyby, které není možno vyjádřit perem, štětcem nebo tužkou, ale také určité stavy duše, jež pouze ona může odhalit.

REAL

Učinit viditelným to, co by bez tebe nebylo nikdy vidět.

Pravda je nenapodobitelná, leč nezměnitelná.

Model. Kamera zaznamenává neracionální, nelogické "já".

Film začíná tehdy, když tvá tajná přání přecházejí do modelů.

Dívej se na svůj film jako na kombinaci linií a objemů nehledě na to, co představují a znamenají.

MODELÝ NESMĚJÍ CÍTIT, ŽE JSOU DRAMATICKÉ.

Žádné krásné záběry, žádné krásné obrazy, ale nezbytné obrazy a záběry.

Postav diváky vůči bytostem a věcem nikoli podle obvyklých klisé, nýbrž podle nepředvídaných dojmů a vjemů. Nikdy nic nerozhodovat předem.

CVIČENÍ

Herecký výkon je definitivní, netransformovatelný. Zůstává tím, čím je.

Film, rozhlas, televize, časopisy jsou školou nepozornosti: lidé se dívají, naslouchají, aniž slyší. Barva dává sílu tvým obrazům. Je prostředkem, jímž skutečnost nabývá na pravdivosti. Pokud však tato skutečnost není zcela reálná, podtrhuje její nepravděpodobnost (její neexistenci).

Nejobyčejnější slovo vyslovené na místě získává náhle jas. Tento jas musí vyzařovat z tvých obrazů.

DALŠÍ POZNÁMKY (1960 - 1974)

Vysmívej se špatné pověsti. Obávej se dobré, kterou bys neunesl. Úspornost. Racine (svému synu Louisovi): Znáš váš rukopis natolik, že se nemusíte podepisovat.

Věci vyjádřené rukama, hlavou, rameny...! Kolik zbytečných a matoucích slov pak zmizí. Jaká úspornost! Ty hrozné dny - kdy se mi natáčený film hnuší, kdy jsem vyčerpán, bezmocný tváří v tvář tolika překážkám - jsou součástí mé pracovní metody.

Přesnost cílů umožňuje váhat. Debussy: "Strávil jsem týden, než jsem dal přednost jednomu akordu před druhým."

Buď přesný ve formě, ale ne vždy v obsahu (jestli můžeš).

Myšlenky získané četbou jsou knižními myšlenkami. Jít přímo k osobám a předmětům.

Věci, které přináší náhoda - jakou mají sílu!

V NAHOTĚ vše, co není krásné, je obscénní.

Tvořit filmy z bílé, z mlčení a z nehybnosti.

V naprosté, absolutní sebedůvěře, té, která pochází od Madame de Sévigné: "Když naslouchám pouze sobě, činím zázraky."

Od čeho začít - od předmětu, který mám vyjádřit? Od pocitů? Mohu začínat dvakrát?

VNUKNUTÍ - jak nespojovat tento pojem se dvěma vznešenými nástroji, které používám při své práci.

Kamera a magnetofon mě odnášejí pryč od inteligence, která komplikuje vše.

Tarkovskij stačil natočit sedm a půl filmu, přičemž za tu polovinu považují krátkometrážní snímek Válec a housle. Tři a půl jich vzniklo při mé účasti - byly to jeho první práce. Nejen tedy, že jsem spolu s ním prožil velký kus života, ale viděl jsem, jak to všechno začalo. A nejen že viděl, byl jsem aktérem toho všeho, vařil jsem se v tom samém kotli. Tarkovskij znamenal velmi mnoho pro mou vlastní tvorbu a mnohé mi také dal jako člověk.

"Dejte mi kameru a materiál a já ohromím svět". To bylo v Bolševu, uprostřed pestré, hluché společnosti. Pak se zamyslel a po krátké pauze, vyplněné cizím hovorem, pravil: "Ba ne, není to třeba." Dnes si myslím, že svět přesto ohromil a snad ho i přemému naučil. V každodenním shonu nás často napadne, jak je vše marné a zbytečné, a hodně se musíme povznést nad všednost života, abychom odhalili podstatné a hlavní. V umění právě to dělal Tarkovskij, tomu se upsal, to obhajoval.

Když si chce člověk vybavit někoho, kdo pro něj mnoho znamenal, vrací se obvykle k prvnímu setkání. Zřetelně před sebou vidím jeden z předpokojů Mosfilmu a v něm elegantně oblečeného mladíka. Šedý, kostičkovaný oblek, pečlivě upravená vázanka, krátký sestřih na ježka... Ano - byl jako ježek. Svou zranitelnost maskoval přehnanou elegancí a téměř pedantskou pečlivostí.

Pak jsem ho viděl nescíslněkrát při natáčení v promaštěném vařáku a holínkách, v přispláští či obnošeném kožichu, po kolena v blátě, promočeného na kůži. Ve vzpomínkách se mi však vždy zjevuje jako při našem prvním setkání - přepečlivě upravený, záměrně strohý. Vybavuji si jeden výstižný detail, který mě doslova uhodil do očí při našem posledním setkání v Miláně roku 1983. Mezi věcmi jeho zahraničního šatníku, jako vždy sestaveného s vyříbeným vkusem, jsem postřehl dobře známé semišové sako, které nosil ještě v Moskvě. A protože v oblékání neznal nahodilostí, znamená to, že si nepřipustil možnost zbavit se ho. V těchto věcech byl pedant, snad až naivní, zato důsledný. Celým svým vzržením dával najevo, že si rád drží lidi více od těla. Jen pozvolna a nerad tuto mezeru odbourával. Později se však ukázalo, jak velmi byl důvěřivý, a co je ještě podivnější, že snadno podléhal cizímu vlivu. Nejednou na to doplatil. Bohužel, byli i takoví, kterým lichotila závislost pověstné neústupného a nekompromisního Tarkovského na jejich osobě a dovedli z ní těžit.

Ostatně, v tvůrčích otázkách takový skutečně byl, zásadový a neústupný. To mu pomohlo zůstat sebou i v nejtěžších okamžicích. Není u nás výjimkou, že ustoupí nejprve v jednom, potom se smíří se zkrácením prostředků, pak přeobsadí role, natáčíš jinde a jinak. Andrej neustoupil nikdy, ani v maličkosti, pokud právě ta byla pro něj principiální.

Záměrnou umíněnost neznal. K Andreji Rublevovi bylo 22 připomínek, 17 z nich jsme respektovali. V případě pěti zbývajících zůstal Andrej neoblomný.

Vracím se k našemu prvnímu setkání, jež nebylo náhodné. Andrej mne tehdy vyhledal s nabídkou spolupráce. Později jsem se dozvěděl, že přede mnou to již nabídl samotnému Sergeji Pavloviči Urusevskému! On, zcela neznámý, vlastně ještě ani ne režisér (měl teprve před natáčením diplomního filmu) se obrátil na tehdy nejproslulejšího kameramana - co to bylo, smělost (pokud to nenazveme jinak), či přehnané sebevědomí? Bzy jsem pochopil, že to byla odpovědnost za vlastní práci. V umění hledal cosi bytostně důležitého a neúspěch si nemohl dovolit.

Andrej žil tehdy v Zamoskvoreci, na Ščipce, v těsném suterénním bytě pod úrovní chodníku. Já bydlel v Trojickém - sice v chaloupce jak na kuřích nožkách, ale alespoň prostornější.

Scházeli jsme se jednou u Andreje, jednou u mě a postupně vznikal náš první film - vlastně něco víc. Naš první snímek, Válec a housle, dnes již naivní a překonaný, mi poskytl velikou radost z objevu.

To, o čem jsem jen mlhavě snil za studentských let - nenatáčet jen pro natáčení samo, ale cosi podstatného v životě pochopit a zachytit, se díky Andrejovi ukázalo možným. Byl jsem velmi šťastný, že to spolu dokážeme realizovat.

Ivanovo dětství, Andrej Rublev a Solaris - každý název vyvolává živé klubko vzpomínek a je velmi radostné, byť i bolestné jej rozmatávat.

Vzpomínám, jak jsem jel za Andrejem se zprávou, že mám pro něj práci (v Mosfilmu tehdy zastavili natáčení jednoho filmu a nabídli nám zbývající prostředky) a vezl jsem mu povídku V. Bogomolova. Jakou sveřepost Andrej projevil, když obhajoval své pojetí před neméně tvrdohlavým autorem scénáře "Ivana"... Jak mi přivezl ukázat skvělého benátského Zlatého Iva, kterým byl film oceněn a jak mi ho na čas velkoryse zapůjčil... Jak obtížné, až k zbláznění, jsme se snažili myšlenkově obsáhnout a zachytit velikost Andreje Rubleva. S jakým zaujetím jsme se pustili do práce. Jak jsme nevěřili sice ne příliš časťm, ale vážně miněným prognózám Tarkovského o propadnutí Rubleva. Jak dokázal přesvědčit o natáčení filmu Solaris skeptického Stanislava Lema...

Režie není profese. Je to osud, ke kterému se člověk ovšem musí dopracovat. A Tarkovskij pracoval s velkým vypětím a ze všech sil. Neobjevil se však jako prorok. Nejdříve se naučil umění u Michaila Iljiče Romma a potom ve studiu řemeslu. Nemohl postrádat přátele. Měl jich mnoho, a mnozí z nich se od něj výrazně lišili, např. Šukšin či Vysockij... Museli jsme vstřebávat dobu našich začátků - 60. léta, období nesmírně zajímavé, ale těžko pochopitelné. Kolikrát jsme museli to, co v nás bylo, probrat, ve všem se vyznat a leccos zavrhnout, než jsme mohli výsledek předložit divákovi.

Chodili jsme na natáčení natolik připraveni, že si Andrej občas dovolil nestát u kamery. Věřil hercům, kameramanovi i pomocnému režiséru Rubleva Igoru Dmitrijeviči Petrovovi, a kromě toho dovedl odlišit hlavní a principiální od toho, co mohl svěřit druhým.

Prakticky nikdy se nedíval do kamery, ačkoli jsem ho o to žádal. Víím, že toto pravidlo později změnil, ale se mnou ho dodržoval. Přitom se nepamatuji, že by byl při kontrole natočeného filmu někdy zklamán, často ho hodnotil výše než já nebo zaujal věcný přístup - stříh to správi. Nebyla to ale moje zásluha, prostě jsme měli totožná kritéria pro realizaci i hodnocení. Dokonce jsme je vyjadřovali v procentech. Andrej se nechal snadno unést fantazií a já jsem ho; vracel na zem. "Andreji, to se nedá natočit. Pojď, budeme hledat našich 100%". Hledat a nacházet, to bylo naše kritérium.

Toto hledání bylo hlavní, ale i nejobtížnější složkou naší spolupráce. Andrej si vytyčil maximální cíle a sveřepě si je hájil. Občas mezi námi docházelo ke sporům a hádkám až s nádechem skandálnosti. Je však třeba říci, že se nakonec nechal přesvědčit o nezbytnosti návratu z oblak fantazie na půdu reality. Pak jsme se mohli klidně postavit k práci.

To neznamená, že se při natáčení nic neměnilo. Měnilo, prošli jsme tolik variant, že nakonec mohla vzniknout jen jedna z nich.

Andrej nikdy nebyl detailista, ale měl pevně vymezenou sféru svých zájmů. Možná, že právě v ní byla podstata jeho režijního nadání. Přesně věděl, co je pro něho důležité a čeho se v žádném případě nemůže vzdát.

V Andreji Rublevovi jsme například usilovali o přesné zachycení jeho doby, zbavené nánosu staletí. To byl Tarkovského hlavní zájem. Přitom říkám vážně za nás oba - film jsme nepovažovali za vrchol dokonalosti, stejně jako ostatní naše díla. Např. k Ivanovu dětství, pokud se pamatují, měl Andrej později velmi kritický vztah. Absolutizace výsledku mu byla vždy cizí. Neustále a bez pocitu ukojení usiloval o dosažení maxima. To byly nejkrásnější chvíle našeho života. Ani dnes, kdy vzpomínka vyvolává bolest z Andrejovy ztráty, mne neopouští pocit tichého štěstí.

Bylo v něm mnohé, s čím jsem nesouhlasil. Není to třeba skrývat, neskrýval jsem to ani za jeho života. Proto jsme taky zůstali až do samého konce dobrými přáteli, ačkoli nás mnohé rozdělovalo - filmy, zájmy, částečně i světový názor.

Po Solarisu jsme už spolu nikdy nespolupracovali. Mělo to řadu příčin. Jedna jediná nebyla mezi nimi - a mnozí ji dodnes považují za hlavní - nebyla to roztržka. Proto považují za správné něco vysvětlit.

Scénář Bílého dne (Zrcadlo) jsem vnitřně nepřijal. Zjevně se zde pojednává o samém Andreji Tarkovském a já vím, že v jeho životě se leccos odehrálo jinak, znal jsem jeho otce i matku...

Stoupenci Zrcadla jistě namítnou, že umělecký obraz není přesným otiskem reality a já s nimi souhlasím. Cítil jsem však i něco jiného - nepochopitelnou, až nepříjemnou podbízivost, a to mi s Andrejem neladilo. Řekl jsem mu o tom, ale poznal jsem, že se tentokrát neshodneme, a že bych byl jen překážkou v jeho práci.

Mimochodem, mnohé, na co jsem Andreje upozorňoval, se ve filmu neobjevilo, či bylo utlumené, ale to už beze mne.

Zrcadlo jsem tedy nenatočil. I tak nám ale zůstalo mnoho společného.

Roku 1983 jsem dostal nabídku, abych vystoupil na milánském kolokviu FIPRESS s přednáškou na téma Technika a tvorba. Vzápětí jsem se dozvěděl, že z Říma přijede na besedu Tarkovskij. Jejím spoluorganizátorem byl náš konzulát, který zaslal i film Solaris. Samosebou jsem okamžitě jel. Andrej měl z našeho nečekaného setkání velkou radost, přiměl mě vyjít na jeviště a odpovídat na otázky. Po besedě mi řekl, že obratem odlétá, ale pokud chci, tak se zdržím. Strávili jsme spolu téměř dva dny, jezdili jsme po okolí Milána, byli jsme hosty obdivovatelů Tarkovského z řad mladých italských filmařů. Bylo jaro, svítilo slunce, překrásná italská příroda se rozvíjela do květů. Měli jsme pocit, že se čas vrátil a my vyjždíme hledat vhodné exteriéry pro svůj film.

Andrej byl klidný, teskně zamyšlený. Možná, že v něm naše setkání oživilo minulost či jeho současné problémy. Zval mě do Říma, chtěl mi ukázat právě dokončenou Nostalgií. Já jsem však nemohl a Nostalgií jsem tedy neshlédl. Samotného Andreje jsem naposledy viděl, když nastupoval do letadla do Říma.

O několik měsíců později jsem s ním mluvil telefonicky v Řimě. Znovu jsem se přesvědčil, že se mezi námi nic nezměnilo. Na otázku, co se chystá natáčet, odpověděl: Borise Godunova. Tak se překvapivě znovu setkaly, ale nespojily naše zájmy. Samo sebou, že by vytvořil Godunova svého, ničím nepodobného tomu, kterého jsem natáčel já...

...Andrej Rublev. Natáčíme záběry tatarského vpádu. Zpomalujeme pohyb, abychom podtrhli ohromení knížete, který zradil a přivedl nepřítele do rodné země. V tom vidím, jak Andrej odněkud přináší husy a chystá se je vrhnout před kameru. Zaskočilo mne to, nic takového nebylo v plánu. Vše se ve mně vzpírá, jsem si jist, že tento tvor nevztetí a bude jen neúčelně mávat křídly a působit zmatek. Avšak hádky před svědky nepatřily k našim zvykům. Pokračuji tedy v práci a Andrej hází husy... Ve filmu jejich nešikovnost a bezbranná nemohoucnost, zdůrazněná navíc zpomaleným pohybem, vyvolává tísnivé svíravý dojem.

Nemohu říci, proč jsem si vybavil právě tento zážitek z tisíce jiných. Stejně jako Andrej, nevěda proč právě husy, stále jen opakoval - jsou třeba. A tak je mám před očima - bezmocné, pomalu padající, obyčejné a všední, a přesto umělecky ozvláštěné. A takovými už zůstanou.

OBRAZOVÝ DOPROVOD

str. 6	Andrej Rublev - režie A. Tarkovskij 1966
str. 8, 9	Evangelium sv. Matouše - režie P.P.Pasolini 1964
str. 10, 12, 22	Obět' - režie A. Tarkovskij 1985
str. 11, 25	Prošba - režie T. Abuladze 1969
str. 14	Stalker - režie A. Tarkovskij 1980
str. 27, 28	A co dále Baltazare - režie R. Bresson 1965
str. 30	Solaris - režie A. Tarkovskij 1972
str. 18	A. Tarkovskij a O. Jankovskij při natáčení Nostalgie
str. 26	Robert Bresson
str. 16	Andrej Tarkovskij

str. 1, 2, 4, 5, 21, 44 fotografie Radka Tomka ze setkání SPATu v květnu 1990 - celý soubor bude vystaven v rámci setkání 25. května 1991

Vladimír Körner - František Vlácil zjevení o ženě rodiče podle sv. jana

I. ANNO DOMINI MCCXLI

"2. - I vystoupil z jámy kouř, jako kouř ohromné výhně, zatmělo se slunce a vzduch od kouře z jámy. A z kouře vyšly na zem kobylky a těm byla dána moc, aby neškodily travě na zemi, ani žádnému stromu, jenom lidem...

7, 16 - způsob pak těch kobylek podobný byl koňům připraveným k boji... a k tomu přidán jest převelký počet strašlivých jezdců."

Sv. Jan, Zjevení 9, 10

Z hlubin Asie se zvedlo mračno a bouře se hnala rovinami naší země. Zůstávala po ní jen bílá místa. Stalo se, že tři najezdníci znásilnili ženu. Neznala jejich jména, ani si nezapamatovala tváře, a tak dítě, které čekala, mohlo být kteréhokoli z nich...

Na kamen vyčnívající v lukách vystoupil muž s koženými křídly přes záda. Zapálil chomáč trávy na kameni, zahýbal křídly. Tvář měl zakrytou valem maskou, tělo mu chránil pancíř z pečené kůže. Byl to tatarský najezdník. Z travin vystoupilo znamení kouře, v dalce pak dalai. Tráva ve stepi se vlnila, kouř stoupal k nebi a vál vítr. Divoký východní vítr.

Kmeny tatarské ajednocené velkým chánem vtrhly do Evropy.

II. HNÍZDO

"1,2 - na nebi se objevilo veliké znamení: žena oděná sluncem. Byla těhotná, křičela v bolestech a mukách před porodem"

Sv. Jan, Zjevení 12

Žena došla k jedné z těch vypálených, polorozpadlých chatrčí, které už nepatřily nikomu. Zbyly tu jen ohořelé zdi a trámy. Ale žena to stačilo, byla ráda, že našla alespoň takový úkryt, a že ještě nezačíná tma. Svítlo slunce a žena si začala zpěvovat. Byla těhotná.

Na zemi uviděla ohniště a v popelu zbytky kostí. Ožehla si lebka byla tak malá, že se jí vešla do dlaně. Nosila si do chýše trávu. Vybirala tu nejdelší a nejemnější a budovala si místo, kde teď bude dlouhý čas ležet, sama a bez lidské pomoci. Chtěla porodit do měkkého.

Dokud svítlo slunce, byla stále veselá. V zářivu si nalovila ryby do starých sítí, začala pro vyplavené dříví a zmáčela si přitom poslední zbytky šatů. Stáhla je z těla. Jednu syrovou rybu hned aněla a ostatní napichala na prutech k ohni. Musela se co nejvíce posilít a co nejvíce započítat na těžkou chvíli, která jí přijde.

Její denní počínání sledoval od kraje lesa kozel a přímo nad chatrčí hnízdič říční orl. O tom však nevěděla, zdálo se jí, že je tu jenom ona a dítě v hlubině jejího těla a pak už jen slunce a příroda. Byla nasycena, šaty jí oschly, to nejněžnější si sehnala.

Jakmile však přicházelo smrakání a stíny od lesa, přestávala si zpěvovat a začínala být méně klidná. Ani praskot ohně ji neuklidnil. Naopak. Úzkost a blížící se soumrak ji vyháněly z lůžka. Dvafe zapíčila trámem, stěny utěnila, i když to vše bylo neomylné, protože troška neměla atrop. Spocívala tu pod tmavoucím nebem a naslouchala. Z bažin šelestily mýry, slyšela tlukot křídel ptáků usadajících na vodu. Každé šramocení, každé šplouchnutí teď znělo hrozněji a blížeji než za dne. Ozýval se dupot a praskot ubíhajících zvířet. Země se chvěla.

- Dobry bože, - začala se modlit, - neopouštěj mne v této hodině. Síluj se nade mnou i nad malíčkým, co se narodí. Netreťtej ho za hřích těch loťů. Buď mu tak milostiv...

Přikryla se kožecínou. Ani modlitba jí nedodala klidu. Cítila netopýry poletující v průzoru bývalé atřechy, slyšela jejich řídký piaskot. Sílávali se za světlem. Pozvedla se a oháněla se a bila je holí. Padali do ohně a jejich průsvitná křídla vzplála.

- Ale je ztreteje, - zanařikala nenávislně, - ty žluté d'ábly! Ať jim ptáci nebesí vykolou očí! Ať jim vlci ozerou těla! Ať je pohtí mor a prašivina a vic je nevidim!

Pustila hůl, sevrkla si prsty břicho a zhroutila se zpátky na lůžko z travin, víc nenafikala. Tušila, že ji zůstává zase jen bezmocnost a trpné odevzdání všemu přístiu. Nikdy nebude sama jenom se svým dítětem, ani tu budou s ní i v jejím dítěti. To nemůže odehnat. Ohně slábl. Žena měla otevřené oči. Svítly do přisvitu a tékaly po koutech a zdech. Pak se ozval skřek dravého ptáka. Pak bylo ticho.

Cítila, jak na ni civí ze tmy kozi obličej plný posměchu a smilstva, jak přímo do zbořeniny nakukuje orl hnízdič ve větvi a poaleze k ní připlová z polovodomí anu a tmy jakási ruda, příšerná ryba.

Sněžila se vzhopit a utéci alespoň ze anů před těmito nočními příšerami, zpátky do denního světla. Běžela v rovině, kde se vlnila tráva a sahala jí místy ke kolenům a k pasu. Byly v ní posečené pruhy, které jí vedly. Ty za sebou zanechali lidé, možná tu ještě jsou. A skutečně tam, kde byla tráva nejtavnější, uviděla tři osedlané koně. Byli přivázáni k vlajce z koňského ohonu a nabalení koženými vaky. Zavolala:

- Dobří lidé, pomozte!

A tu se zvedly tři siluety z trávy. Vysílali volání. Byli to tatarí znoucí arpy trávu pro své koně. Místo tváří tušila jen jakási zvířecí masky. Zděsila se jich a chtěla utéci, ale již usedli na koně, objeli ji a štvák. Ve vzduchu se nesl hvizdot a dupot koní, pak hrdební výkřiky a smích. Nemohla uniknout. S tváří obrácenou k zemi se zhroutila před bludným kamenem v lukách, kde ji dostihli...

III. PŘÍCHOD PRVNÍHO JEZDCE

"4. - Ten drak pak stál před ženou, která měla roditi, aby hned jakmile porodí, syna jejího sežral."

Sv. Jan, Zjevení 12

Žena se neodvažovala pohout. Společně již tíše mezi čítými obouzenými zdmí. Oheň dohořival, ani netopýři nelétali. Napohnula se, aby přihodila do ohně. I když se kolem nic neozývalo, věděla, že se k ní vrátili jako každé noci. Tři stíny, které prošly přímo zdi nebo sletly otvorem místo střechy. Blížily se ve tmě, přicházely k ní.

- Co ještě chcete? - zeptala se slabounce, ale nikdo z nich neodpověděl. Stíny se zastavily a jako by se oheň rozhořel, uviděla znovu zvřečící masky nájezdníků: obličej kozoroha, tvář dravého jestřába pomalovanou válečnými barvami a ákľab příšerné ryby. Byli to oni. Ze šáteřin v maskách se k ní blýskaly oči. Zbýval už jen vzdor.

- Nedám vám ho! - vykřikla. - On je můj. Táhnete, vy psi! -

Ten, co stál nejbliž, se ueměl, sklonil se a odkryl lem kůže, kterou se chtěla bránit. A znovu před nimi ležela nahá a bezmocná...

A pak byl den a otvorem svítilo do zbořeniny slunce. Žena oddechovala na loži z kožešin, usnula teprve v denním světle. Sáhla kolem sebe a chtěla se ve spánku přesvědčit, že ten vedle ní spí. Ale ruka nic nenašla. Žena otevřela oči a rozhlédla se, jako by někoho hledala. Dveře byly zaplácené jako předěšle noci, nikdo jimi neprošel. Odhodila trám a musela přivřít oči. Do daleka a vědu před ní se otvírala krajina pokrytá vysokými vrstvy sněhu. Sněh pokrýval kaře i nadelelé bažiny. Bylo ho tu tolik. Tak jako a bilo. Vnímala jediné:

Od dveří chýše ubíhala k lesu droboučká dětská stopa. Vedla stále výše od místa, kde stála - až nahoru ke kouřové hoře skryté do mraku.

Zavolala, kromě vlastního hlasu se žádný zvuk neozval. Teprve když volala ještě jednou, vyšlo z lesu něco podobného odpovědi. Bylo to zavýti. Tahle a akucivé. To vylí vci.

Už nevnímala chlad, ani to, že jde bosá, a vyběhla po dětské stopě.

IV. KRÁL KOZ

5. - i porodila syna, chlapce, jenž má pásti všechny národy železným prutem.

Sv Jan, Zjevení 12

Do straně poseté zavátými balvany a vyvrácenými stromy stoupal chlapec. Byl malý, sotva desetiletý a oblečený jen chatrně. Hledal k temnu hory, které se ztrácelo v mracích. Ta výšina ho vedla a v patách za ním řepala aměčka vlků, tak blízko, že se první z nich dotýkal chlapcových zad. Šli za dítětem poslušně, jako by bylo vůdcem smekky. V lese bylo ticho, žádné vyti se neozývalo.

Na samém temnu hory, zakrytém mlhou, žil se stádem bílých sánekých koz muž. Jeho tvář byla žlutá a ošklivá, mohl to být Tatar. Tančul nebo kterykoli z těch pokorěných národů Zakavkazaka zavlčených do nájezdnických vojak. Snad ho zranění nebo tresl vyvrhly z bojového lumanu, možná vyhledal samotu sám, aby tu žil zapomenutý, stranou všech lidí se svým kozim stádem. Seděl u ohně a celé večery vyřezával figurku se stále zesilujícími ženskými znaky. Poddajné dřevo ustupovalo před ostrím zakřiveného nože, muž je ohmatával prsty a hladil. Každou třísku pečlivě sebral ze sněhu a hodil do ohně. Neapěchal, měl tolik času a tolik lidí zaujatých svou prací, že nevnímali nekřid u ohradě, ani to, že z lesa vystoupil chlapec obklopený vlky.

Na tváři toho muže bylo zaujetí podobné atrnulošti. Ani se neohlédl, když kozy zamečely a shlukly se k sobě, ani se nepohnul a promluvil k lesu:

- Co chceš? -

- Jdi pryč, - řekl chlapec. - Hora teď bude patřit mně. Je to moje místo. -

- Tady není pro nikoho místo, - odpověděl Tatar do ohně. - Zmiz i se svojí smekkou. -

- Vlci ti zadávají kozy! -

Tatar se jen natáhl pro hořící poleno a hodil je k vlkům.

Jiakry zasáhly po sněhu a vlci se rozutekli.

- Vidiš, a kde máš svoje přátele? -

Chlapec se však nebál, i když osaměl.

- Přišel jsem tě zabít! -

Tatar se zasmál a smích zmnohonásobila ozvěna mezi skálami. Až teď se chlapec polekal, protože ještě neuslyšel ozvěnu. Tatar položil figurku a v chlapcově bázni ho mnoho uspokojilo.

- Sedni si k ohni, - vybidl. - Ohřej se. Máš hlad? -

A když chlapec přikývl, hodil mu ohryzanou kost.

- Nebo chceš pít? - Šňal kotlík z vidlice nad ohněm.

A když chlapec opět přikývl, vylil mu vodu k nohám a pak se ho zeptal: - A za co mne chceš zabít? -

- Jen tak, - odpověděl chlapec.

- A jak to chceš, ty malíčký, dokázat? -

- Počkám, až usneš, vezmu si nůž a propichnu tě. -

- A máš vůbec u sebe nůž? - zajímal se Tatar. Dal chlapci svůj nůž, vzal si kožešinu a figurku a šel k chýši. - Jenom bodni. Já jdu spat. -

Chlapec a nožem osaměl. Ostří ozařoval žár z ohně. Potichu vešel do chatrče a díval se, kde Tatar spí. V rohu byly ke stropu navrstvené oteplí slámy, ze zdi se áklebala koží maska. Chlapec se zastavil s nožem v ruce, pak pohlédl k hromadě nevydělaných koží, pod kterými spal člověk. Váí silou, kterou v sobě našel, vrazil nůž do místa, kde tušil oblouk zad. Ale žádný výkřik, ani zachroptění se neozvalo. Nůž zajeł do čehosi měkkého, kůže byly stocené tak, aby jen připomínaly spícího. Tatar stál schovaný za slámou a vyamál se chlapci:

- Vidiš, ubožáčku, ani zabíjet neumíš! -

Vzdor v chlapcových očích ho jen uspokojil.

- Co se nepodařilo teď, uděláš to zítra, - vyhrožoval chlapec a v očích měl slzičky. - A už ti neřeknu jak. -

- Dobrá, - pravil významně Tatar a sebral mu nůž, - a já ti zase nechám dýku. Ty mě nemůžeš zabít, malíčký, - chlubil se, - ty ne! Nikomu z lidí se to nepodařilo. To avedu já nejlíp. Rozhodl kůži po zemi a poručil:

- A teď spi! -

Kozel a rohy vyčívajícími do stran oběhl ohradu. Stádo dlouhoocasých koz ušinalo, také Tatařin vyčkával nad uvoňujícím se, spánkem blaženým obličejkem dítěte, a výraz jeho žlutého obličje se zmírnil. Teď už nebyl sám, kdosi žlvy dýchal vedle něho a spal.

V noci je probudil lomoz. Ozýval se štěkot a žalostný nářek koz. Vlci přepadli ohradu. Tatařin vyskočil z lůžka a hnal se o nožem do zmatkujícího se klubka. Vlci drásali sánského kozla. Tatař ho nemohl zachránit, vlci se mu zakousli do ruky a vyrazili mu nůž. Nemohl vzdorovat takové přesile.

Sotva však vyšel rozespálý chlapec z chatrče, vlci pozvedli na jakýsi neohýbný povel hlavy, přestali se sápat na kozy i na Tatařina. Hleděli k chlapci.

Toho využil sánský kozel. Vytřhl se vlkům a pádlil k otvoru v ohradě. Jeho dlouhá srst byla zkropena krví.

- Zachraň ho! - volal ze sněhu Tatař.

Kozel, jako by za sebou tužil horšího pronásledovatele než vlky, běžel o život. Chlapec mu překřížil cestu a vůdce stáda, než aby se nechal chytit, vyhoupl se nad největší skalisko a skočil dolů.

Chlapec se zastavil. Pohled, který se mu otevřel, ho zděsil. Pod nim se otvírala propast, kam padalo kamení, vířil sníh a kde se třítlo kozi tělo. Naráželo o útesy.

- Maminko, - řekl bezděčně chlapec. A tu uviděl přicházet k druhé straně svou matku. Šla a hlavou sklopenou, jako by hledala na sněhu, při dětském zaupení pozvedla oči. Zrychlila, uviděla své dítě a nevěděla, že se žene přímo do propasti.

- Maminko! - vykřikl chlapec, - nechod' sem za mnou! -

Upoalechla, i když nechápala, a zastavila se.

- Ale proč ne, chlapče! Co chceš? -

- Vrať se, nehledej mne tady. -

- Ty se musíš vrátit, - volala k němu z druhé strany.

- Nebud' tu s ním. Je nejhorší ze všech. To on mi tak ublížil. -

- Já vim, - volal chlapec, - hned se vrátím, ale nechod' už za mnou! -

- Kdy? - nálehal slabnoucí hlas.

Chlapec opět nahlédl do propasti. Dole se černalo ubité tělo. Tentokrát však v hloubce nic neděsilo. Naopak, našel tam něco, co hledal. Obrátil se a víc si nevámal ani matky na druhé straně a utíkal nazpět k ohradě.

- Vlci tu už nejsou? -

Zubožený Tatařin se zvedal ze sněhu a držel si loket.

- Všechny je zabiju, - supěl Tatařin. - Nachystám pasti, mlád'če jim pobiju. Do jednoho! -

Chytil se chlapcovy ruky a valal. Vyhodil hnůj do sněhu a pak rozdělal oheň. Seděli spolu, muž a dítě, a sledovali rozhořivající se plameny a vnímali teplo vylézající do mrazivé noci.

- Rano podojíš kozy a vyřebelčuješ, - řekl Tatař. Podal chlapci opečené maso a sám si nevzal nic. Jen sledoval, jak chlapec jí. A když k němu chlapec zvedl oči a usmál se, byla jeho tvář plná přítulnosti.

- Rád u tebe zůstanu, - řekl. - Budu se starat o tvé kozy. Ty už jsi starý. -

- Kozy žijí jenom pro sebe, - řekl odmítavě Tatař, - jako lidé, nepotřebují nikoho... -

- Nikdy od tebe neodjedu, - odpověděl chlapec.

- A co za to chceš? -

- Nic, - řeklo dítě, - dej mi třeba jednu kůži, aby mi nebyla taková zima. -

Tatař šel do chýše a přinesl náruč kožešin a na nich svou válečnickou masku.

- Tu máš. Vezmi si všechno. Já už nepůjdu do boje, nic nepotřebuji. Hesejdu z téhle hory. -

- Proč ne? - zajímal se chlapec. Koží maska byla pomalovaná válečnými barvami a zaneřáděná hnojem. Trvalo chvíli, než mu Tatař odpověděl.

- Ve tvém věku jsem byl stejný jako ty, - řekl a vnímal teplo vylézající z ohně i z kůží. Vzal opět nůž a dřevěnou figurku. Pohlédl v záři plamene na obrysy ženského těla.

- Taký jsem chtěl někoho zabít. -

- A podařilo se ti to? -

Figurka byla skoro hotová, ještě zbývalo vyloupnout hrotem nože obě oči.

- Nakonec ano, - řekl Tatař a ulomky, které vyloupil, hodil do ohně. - Proto jsem musel odejít z domova. -

- Koho jsi chtěl zabít? - ptalo se dítě. - Svého otce? -

Tatař mu již neodpověděl, upadl do jakési střínulosti, jakoby u ohně osaměl. Svíral ženskou figurku a přivíral oči. Zdálo se, že usnul, ale řekl docela jasným, nezvykle mírně znějícím tónem:

- Počkej, až vyjde slunce. Teď nespl. Půjdeme spolu na vršek hory, odtamtud uvidíš dál do kraje. Při východu slunce tu nejsou žádné mraky. -

- Co uvidím? - zeptal se chlapec. - Až kam? -

- Daleko, - odpovídal Tatařin a ženská figurka mu vypadla z rukou, - domů, až na step. - Hlava mu sklesla na hromadu koží, vlasy se dotýkaly staré válečné masky.

- Je tak rovná, všude trávy po pás, plno koní... -

Usnul. Spánkem se jeho obličej změnil, čelo měl avraštělé, jako by o něčem hodně přemýšlel, jen ruka vyčnívala k ohni, chtěla sevřít napoleady ženskou figurku.

Chlapec nespál. Dostal se najednou a rozhlížel se. Kolem skalisek přibývalo světla, obrysy rámovala zář dosud skrytého slunce. Chlapec zival a vyčkával, až figurka zřežaví, až první sluneční paprsek přejde přes skálu. Bylo těsně před východem slunce.

Vytáhl z popela dva žhavé uhliky, přistoupil k apicimu a přitiskl mu je k očím. Ozval se výkřik a čoud spáleného masa.

V té chvíli se ukázalo nad vrcholem slunce. Kraj se zjasnil a Tatař se svíjel ve sněhu a řval:

- Chlapče! Nic nevidím, strašně to páli. Kde jsi?!

- Tady, - volal jásaavě chlapec a stál otočen k hoře tak, aby se vracela ozvěna jako z veliké dálky. - Vatař a pojď' za mnou, slyšíš mne? -

- Ano, - šeptal Tatařin, - ale kde jsi? Tak daleko! -

Tatařin si držel oběma rukama oči a šel za tím rozléhajícím se zvukem, který se odrážel od skal a stával se nezřetelným.

- Chci za tebou! -

- Pojď', jdeš správně! - volal chlapec. - Neotvírej oči. Hned vyjde slunce! Hned uvidíš tu svoji step! -

Osaipený ubožák se zvedl a brodil aněhem.

- Pojď', teď jsi u mne...tady jsem! -

A zvuk ozvěny ho vedl přímo k propasti.

V. VPÁD DRUHÉHO JEZDCE

13, - když užel drak, že jest svržen z zem, honil ženu tu, která porodila.

Sv. Jan. Zjevení 12

Matce bloudící po stopách ubývalo síl. Nad lesem krákal vrány a děláka álépěj se ztrácela v hlubokém aněhu. Pod skalou se něco černalo. Mueela se na chvíli opít o atrom, jen trochu si vydechnout, aby pokročila sž k tomu místu. Dleň si položila na vystouplé bicho a jakoby hnána zlym tušením ala dál. To, co se černalo před ní, bylo klubko vlků. Rozutekli se.

Na dně trávo apal ve vlčím pechu jeli chlapce. Doupe měl vystlano větvičkami, chlupy vlčí srsti a peim zadávených pláků, apal blaženě, jako by ho do této chvilky hrál vlčí dech.

Pozvedla spiciko k sobě, jako by už byla zase doma v chatrči u praekajicich ohně. Stáhla by mu náry alů z těla, otiela by jej a a tvářl madony jej uložila na lůžko z kožešin.

- Spl, můj malíčky, nikoho se neboj. Jai u mne, - šeptala a usmívala se. - Nikam už nepůjdeš. Nepustím tě znovu mezi vlky. Budeš se mnou. Staneš se tím nejhodnějším, tím nejcnostnějším z lidí, žádným z těch tří lotrů... jenom zůstaň u mne! -

A z blaženého okamžiku ji probralo zavýli a žena uviděla pod sebou koza zabitého pádem do propasti, ohryzaného vlky. Misto děteč stopy byly kolem ní jenom otisky zvířat. Neviděla nic po svém dítěti, zato vlci se vraceli.

Popadla aleapoch zadávenou kozu do náruče a utíkala domů, ven z lesa, ke své chatrči. Švalo ji vyli a vlčí dech, jen stěží dosáhla dveří a upustila kozu do aněhu. Měla by být již v bezpečí, ale tu spatřila, že jsou v chatrči dva najezdníci. Ryba a ptak a berou ji spiciko dítě.

Práskočila k nim a vyrvala jim dítě z rukou. Ustupovala pozpátku ke dveřím. Nebylo kam utéci, chatu obklíčovalo vlčí vyli a škrábání do stěn. Přitiskla se ke zdi a tiskla k sobě dítě. Oba najezdníci se přibližovali.

Už nebylo úniku. Obrátila oči k tomu poslednímu, co jí zbývalo, k tmavnoucímu nebi v průzoru místo střechy. Tam, jenom tam, se otvírala záchrana.

Do ticha se ozval šelest peruti, vzduch se zvilnil. Z větve nad chatrči, kde vždy hnízdl říční orel, se zvedl pták a tlukotem křídel se vznesl do nebeských temnot.

VI. PTAČÍ PŘÍBĚH

14, - ale dána jsou ženě dvě křídla orlice veliké, aby mohla odletěti na poušť.

Sv. Jan. Zjevení 12

Orel se vznášel nad skalami a přeletěl avitici čaru řeky. Za ní se otvírala pustina. Země sežehnutá sluncem. Z neobyčejně vysokého pohledu vystupovaly rozvaliny křížáckého hradu. Byl z tmavého pískovce, mohutný a mocný i ve svém mlčení. Po cestě se k němu blížila nepatrná postavička. Chlapec, o něco větší než v příběhu o králi koz, šel oblečený do bílé kazajky z kozoroha a zdálo se, že ještě nikdy nic tak velkého neviděl jako ten hrad.

Brána byla otevřená, nádvoří prázdné. Šel zdi zaneřáděné ptáčím trusem a nad ochozem vytesané červené maltězké kříže. Zvedal se k prázdnému nebi, zatímco přiané ozdoby čertů a přiaer hleděly dolů. Ticho celého hradu bylo tak podivné, že chlapec zatleskal, ale ozvěna se mu neozvala, ponurě zdí mlčely. Pod ochozy rezavely kruhy na přívazcích koní. Nikoho živého neapalil. Nezustali tu lidé, ani ptáci, ani zvíř.

Při každém došlapnutí se zvířl mráček prachu. To byl také jediný pohyb v celém hradě. Ani z věže nic živého neapalil. Pustil dolů kámen a sledoval, jak dopadá a zvířuje prach, ale žádný zvuk k němu nedoletěl. Misto zvědavosti ted pocítil úzkost.

Uvnitř jej přivítala tma. Taky vitř slýšel. Otáčel se v chodbách a salech, kde kdysi apávali železní rytíři. Venku ho alýšet nebylo. Vládlo tu přitma a chlad bez ohledu na slunečný den. Chlapec procházel sály. Na zdech visely zapomenuté řity a meče, žlaby opuštěné, okna vybitá, vše zakrýval zvedající se prach. Pak se ozval zvuk, jako by někdo akakal po tvrdých skalách dolů. To byl kámen, který se udroil z věže.

Chlapec otevřel dveře a pocítil náraz jasu a nespočetných ptáčích křídel a halas akřeků. Vstoupil do sálu, který se zdál největší v hradě. Byl plný lovcích ptáků. Vzpínali se, řvali, sotva ho uviděli, byli přikováni ke zdem.

A tam, mezi nimi, pod vyklenutým oknem, stál muž. Byl obrácený zády a vůbec ho nevyrušil zmatek nastalý příchodem malého vetelce, naopak, promluvil, jako by ho dávno očekával:

- Tos ty? Nechoď blíž, nebo ti vykovou oči! -

Ptačník se neotočil a nemohl vidět, co má na sobě, a přesto řekl:

- Hned ze sebe sundej tu bílou věc! -

Chlapec tu vše natolik překvapilo, že uposlechl a stáhl kazajku. V té chvíli se kupodivu ptáci uklidnili, jejich křik odumiel, usedali na tyče, chraštěli řetízky a byli docela tiše.

- Vidíš, - řekl ptačník a otočil se. Jeho obličej byl temně žlutý a lesklý, vypadal jako Mongol. - Už můžeš blíž. Pěkně tě vítám. - Přidržel se háku ve zdi a vstal.

- Jak jsi poznal, že je má kazajka bílá? Viděla mne přicházet? -

Muž odložil vědro naplněné čimai tmavým. Se záupněm došlápl.

- Vim podle nich, co má kdo na sobě, miádenče. Pojd' sem, můžeš si je pohladit. -

A sotva se chlapec přiblížil ke kralovskému orlu, dravec se vzepjal a sekl ho do ruky. Roztáhl křídla a chtěl se vrhnout po krvave stopě na chlapcově lokti, ale řetěz ho strhl zpět ke stěně. Chlapec uskočil a ptačník se zasmál. Přistoupil k orlu, ahal mu koženou kuklu z hlavičky a sledoval, jak dravec blýstá oči. Blaženě se načepýřil, když se pánova ruka dotkla jeho peruti. Měl ji přeraženo.

- Vidíš, - řekl litostivě ptačník, - nemám je čím krmit. Jsou zleblábi hladem moji mláďci. Jinak by ti proklovli náraz hlavou. -

- Čím je to krmiš? - dival se chlapec k vědu. - To je krev! -

Ptačník vylii polední kapky do orlova zobáku, pak mu znovu nasadil koženou chocholku a sledoval, jak dravec akláni avou malíčnou hlavu k zemi.

- Jaou plači matky, - řekl pak, jako by mluvil k sobě, - které si svou kusy masa z těla a vlastní krvi krmit své mláděta, nenechají je umřít hladem, takovou lásku nenajdeš u žádné ženy. -

- To je tvá krev? - zeptal se užasle chlapec.

Ptáčník seděl u ochozu, zeslablý, jeho obličej byl ještě více žlutý, bezkrvný. Pohlédl unaveně na chlapce.

- Máš hezkou kazajku, - řekl.

- Tu mi ušila matka. -

- Je pěkná, - díval se na bílou kožešinu ptáčník. Velice se mu líbí. Jeem rád, že tě vidím. Dej mi ji. Naučím tě rozumět ptáci řeči. -

- Dobře, - svolil chlapec, - půjčím ti ji. Až budu odcházet, tak mi ji musíš vrátit. -

- Souhlasím, - řekl ptáčník. Sebral kazajku, přitiskl si ji k tělu a vyšel ze sálu. Kufhal a přidržoval se stěn.

Chlapec osaměl mezi zemlenými a hladem vysílenými ptáky. Nevěděl, ať ho, mnozí padali k zemi. Dole se ozvalo zaržání koně. Spatřil ptáčníka, který vylezl odtáhnout se sklepení a neel kusy masa. Huňatého tatereckého konika měl přivázaného na nádvoří. Zavřel dveře do sklepení, zametl ze sebou stopy v písku, patravě se rozhlédl. Pak nacpal maso do kožených vaků a výhoupel se na svého konika. Ze záhradí vyndal chlapcovu kazajku, znovu si ji prohlédl. Na rukou měl připoutané dva lovčí ptáky. Něco vykřikl, pobídl konika a cvalem odjel.

Pak bylo opět ticho. V celém prostoru a v soumraku se ozvalo nezištné pukání zdí.

Chlapec šel ke sklepení a opřel se do vrat. Za nimi se stáčely uzounké schody do podzemí. Kulatými okénky sem padalo poslední světlo a v řeru stály postavy křížáckých mistrů a komturů vytesané na náhrobních kamenech. Zdálo se, že se usmívají a říkají: vítěj k nám, chlapče! Také na zemi byly náhrobní desky ze zaprášenými erby. Spousta hrobů byla otevřených a byly v nich jen samé kosti. Na hromadě v kryptě ležela ještě polozetlelá, různé porážaná lidská těla. Kdosi je obral, mrtví byli válčníci nazi. Jen jediný hrob zůstal nedotčený.

Chlapec stál v kryptě.

Slunce v poušti slablo.

Zdálky se rýsoval na obzoru starý řádový mlník, pískovcový kříž. Kolem něho se válely v písku zbytky lidských kostí, lebký proklávané ptáky a hrbočky dávno zavátých těl.

Ptáčník slezl z koně a ptáky se zakrytými hlavami nechal připoutané k sedlu. Kusy polozetlého masa připevnil na ramena kříže a obalil je po celé ploše a přes ně pověsil chlapcovu kožešinu. Zdálky pak se zdálo, že skutečně stojí v poušti člověk.

Ptáci se již vzepínali a vydávali skřeky, sotva ucítili maso. Také ptáčník ze sebe vydal jakýsi skřek a sundal ptákům chránitka z očí. Pak je vypustil z kroužků. Vrhli se na kříž a bílá chlupatá dřeváka pod jejich zobáky.

Sledoval je z pahorku. Už necítil bolest v zchromělé noze. Ptáci se už dobýli k masu a klovali. Zapíkal na ně dřevěnou pišťalkou a oba se vrátili k němu a usedli mu na napráženou paži. Jejich zobáky byly vlhké. Byli nasyceni.

Chlapcova zvědavost byla větší než bázeň. Odsunul desku z jediného nedotčeného hrobu a k svému úžasu uviděl ležet dole svoji matku. Její oči byly zavřeny, rty bledé.

- Maminko? - zašeptal chlapec. Oči mrtvé se jen neochotně otvíraly k přísavtu nad hrobem a nezdálo se, že by ho poznávaly.

- Co se stalo, maminko? -

Žena se posadila a položila si ruku na vysoké čelo.

- Už jdou, - řekla a pozvedla hlavu. - Slyším dupot jejich koní. -

Také chlapec se zaposlouchal, ale z nádvoří se žádné klapání kopyt neozývalo.

- Slyšáš? -

- Ano, maminko, - řekl. - Hrad je přece prázdný, nikdo tu není. -

- Pobíjí nás tady, - žena se otřásla a zanařikala. - Vypěli hrad a zboří oltář. Přijdou až sem mezi mrtvé. Nic jim není svaté. -

Její nářek se odrážel od usmívajících se tváří křížáckých mistrů.

- Ubíli muže a nás nechali naživu, aby nás mohli zhanobit. Pijí krev z křesťanských lebek a plní je koňskou močí, aby nám dokázali, že není Bůh... -

- Pojď pryč, - řekl chlapec a sklonil se. Ale žena ze sebe setřásla ruku, sebestenatí dotek ji naplňoval děsem.

- Tak vstaň, - naléhal chlapec.

Rozplakala se.

- Jdi pryč od nich, chlapče. boží města a chrámy, aby viděli na tu svoji stop. Hromady zla nechávají ležet, nic pro ně neznaméná... Větať mor ještě nepostihl křesťanstvo! - Vzlykla a naráz se utířila. Zaposlouchal se. Tentokrát slyšeli nad sebou cvakání příjizdíjícího koně. Zastavil přímo nad nimi. Matka už neplakala.

- Rychle. Musíš mne zakryt. Zadělej příklop. -

Hodila z hrobu k chlapci kus zadáveného kozla.

- Dávej jim tohle, - zašeptala, - nauč je jíst vrabce a myši. Jenom jim nenos maso z krypty. -

Kroky na nádvoří se blížily ke sklepení. Ještě než zjel kamenný příklop do původní obruby, slyšel chlapec důtklivý šepot:

- Slyšáš, nikdy na sebe neber tu bílou kazajku! -

Náhle se otevřely dveře.

Ptáčník si prohlížel stopy v zameteném písku a kufhal po nádvoří.

- Kdes byl? - ptal se chlapec. - Ukaž, co máš v ruce! -

Chlapec vyšel na nádvoří a mhouřil oči před světlem.

- Nesu ptákům maso, - odpověděl.

Ptáčník pohlédl na krvavý kus v jeho ruce a přikývl.

- Přiučil ses rychle, - řekl a zaváděl koně do stáje.

Pak vzal od chlapce maso a nejdříve jim nakrmil královského orla. Ten se však bránil a ptáčník mu musel vepat kousky do zobáku a přidržet je tak dlouho, než je spolkyal.

- To je můj nejmilejší, - řekl a posadil si orla na zapětí.

- Podívej, jak mu blýští oči. Nese hlavu jako pán světa. -

- Kdo mu přesekl křídlo? -

Ptáčník se zachmuřil a hladil orla po zlomené peruti.

- Jeden z těch zloduchů a bílými pišťáky a červenými kříži. Sidili kdysi v hradě. Zmrzačili ho jako mne. -

- A kde jsou teď? -

- Utékli k moři. Zahnali jsme je na sever, tam už je nemůžu hubit. - Odvazal kožené nitky svazující křídlo.

Jan Jemelka

Orel se vzepjal a zamával křídly. Zdál se vyšší než ptáčník.

- Pošlu za nimi alespoň své ptáky! -

Ptáčník zakryl orlu hlavu chocholkou a něčemu se zle usmál.

- Kde mám svou kazajku? - zeptal se chlapec.

- Zítra, - řekl ptáčník. - Dám ti ji zítra. Půjdeme na lov. Hned při východu slunce. -

Prohlédl si ruce plné škrábanců a seekanců po pářátech, polil si je koňskou močí z vědra, pak si roztáhl přikrývku v rohu sálu a zabítl se do ní a usnul.

Chlapec však zůstal vzhůru. Dělal, že spí. Bedlivě hleděl do přibývajících tm. Ptáci se ménili v eplyávající, nehybné a mlčící situace. Polední obkol se začepýřil a schýlil hlavičku. Pak byla v poušti i hrade noc.

Před rozedněním sešel chlapec do sklepení a donesl zadávanou kozu. Odřezal jí nohy a kopyta a rozkrájel maso na kousičky. Venku sála zář vylézající z pouště. Začínal uvidět. Chlapec sňal kožené chocholky a hodil mezi ptáky kozi maso. Probouzeli se a světlo, vydávali nedočkavé skřeky. Vyčkal, až sežerou všechno kousky, až přeleze také slunce přes zubaté věže, pak šel ptáčníkovi a probudil jej.

- Tak brzy je ráno? -

- Svítá, - odpověděl chlapec.

- Proč jsi vzbudil ptáky? -

- Jdeme přece na lov. Slibila mi to, -

- Co tu chceš lovit? - rozkřikl se ptáčník. - Vidíš tu někde myš nebo liáku? Všechno dávno vychtali. Nech mne spát! - Chlapec k němu zamyšleně pohlédl.

- Dobře, pak tu nemusím být. Vrať mi kazajku! -

- Chceš snad svoji bílou kazajku? - zeptal se ptáčník a rázem přestal být ospalý. - A jít? Slibila, že tu zůstaneš. To už snad taky nechceš mládencečku? -

- Ne, dej sem kazajku. -

Muž sahá pod pokrývku, prostrčil prsty dírami v chlupatině a díval se otvory proti světlu.

- Odsud ještě nikdo neodešel, - řekl. - Mě tak lehce nikdo neopustil. Moc ji chceš, co? -

Chlapec mu vytřel kazajku z rukou.

- Tak si jdi, - řekl ptáčník. - jak chceš. -

Čekal, až chlapec vyjde ze sálu, pak se oddechl a okno a uviděl, že mu chlapec odvažuje koně.

- Co děláš, - křikl z okna. - koně tu nechej! -

Chlapec mu však posměšně zakýval a nasedl. Ptáčník na něho zakřičel, ale chlapec si ho víc nevšímal. Nasazoval si kazajku. Ptáčníkovi licí obličej se pokrivil vztekem, když uviděl, jak bílá barva zazářila mezi stěnamí hradu. Vytrhl kůl, ke kterému byly přikřehovány řetízky, a uvolnil své dravce.

- Ven, - křičel a hodil po něm holi, - na něho. Litat! Vemte si ho! -

Ptáci ho porazili, když vzletli a hrnuli se do zlátnoucího vzduchu za otevřeným oknem. Ptáčník oběspaný perím vyhodil posledního ještěba do nádvoří. Ptáci rozevřeli perutě a zakroužili nad hradi věží.

Křičeli, už apatřili bílou kazajku.

Ptáčník vydal ze sebe skřek, podobný halasu dravců.

Rozepjali pářáky a jako mračno se snaželi na odjíždějícího jezdce. Ale ten se neotácel, ani nepobízel koně, aby unikl, i když nad sebou slyšel hukot perutí. Jeho bílá kazajka zářila na slunci, vyasmívala se okolní šedi.

A tehdy se stalo něco neočekávaného. Královský orel uasedl na chlapcovo rameno, ani ostatní dravci jej nenapadali. Mongol jen uzaše sledoval, jak ptáci obletují kazajku a neutočí. Marně je volal a vábil dřevěnou pišťalkou zpátky k sobě, nic to nepomáhalo. Lovci ptáci mu odletili i s chlapcem. Jako na pozdrav bleklo ve slunci poslední mávnutí jejich křídel.

VII. ZPĚV

15,16 - vychrlil za ženou ze své tlamy vodu jako řeku, aby ji strhla do proudu.

St. Jan, Zjevení 12

Bylo tu jaro a vée kolem chýše se probouzelo k životu. V mokřinách se čířila voda a do jarního povětří se ozýval zpěv. Žena brala nasezené rákosy a pruty a pokrývala střechu, kostru z vyplaveného dřeva již měla hotovou. Zpívala si přitom. Paže ji svítily na slunci. Zpěv se nesl nad blízkými bažinami, kde stál chlapec a řezal rákosy. Nosil je k ženě a zdálo se, že se do libezného zpěvu přidává i pobuzkovaný chlapec, že nic nemůže zakalit pohodu společného ústí a jarního dne. Chlapec se vrátil k bažině a na dně uviděl velikou rybu s ploskou hlavou, která se černala jako kus mrtvého dřeva. Jeho příchod ji nevrušil. Opatrně ašřil špič rákosu a bodl do vody. Napoprvé rybu nezasažil, prut se ve vodním lomu zabodl kus od její hlavy. Nepohnula se, aby odpula. Bodl silněji a tentokrát projel seřiznutý hrot do šupin. Voda se zbervila krví, ryba se vymrštila, avšak rákos vazel pevně v jejím boku. Pohnula se a tahla chlapce k sobě do hlubin.

Ženák zpěv ustal.

Rozhlížela se, ale chlapce nikde neviděla. Nechala všeho a utíkala k vodě. Hladina se netečně leskla. Volala, ale žádná odpověď nepřicházela. Vstoupila do vody a několikrát se ponořila. Chlapce neviděla ani pod vodou. Vlasý měla zmáčené, sjely jí do obličje, počínala si jako šilená. Myslela, že se již utopil. Po chvíli nenalezla sílu, aby vyplavala. Přála si také utonout. Už se vzdala, když ucítila paže, které ji tahly nad vodu a vleky rákosím ke břehu. Dotek země ji udělal dobře. Pomalu se probírala a v úžasu nad sebou rozeznávala svého ayna, který se usmíval a ukazoval úlovek. Žena se vzpamatovala, vyskočila z trávy a vytrhla chlapce rybu. Bíla do ní klackem, uřízla jí hlavu a ještě ji nožem připíchla k zemi. Teprve pak oddechla, shrnula si vlasý z obličje a odhodila zakrvácený nůž.

- Můj bože, - zaseptala, a už necítila uspokojení nad pokrytou střechou, byla jen vystrašená, tak vystrašená, že se zhroutila zpátky k zemi.

V chýši přikázala chlapci, aby poklekl. Z vaku u pasu vyhrabala kostěnou heličku, trochu soli a dvě měděné mince a křížek ze žlutého kamene, který měl nádech medu.

- Nos jej, v řekla a zavesila jej kolem chlapcova krku.

- A nikdy už ho nebudávaj. Bude tě chránit před neštěstím. Slib mi, že nepůjdeš bez mne ani na krtek!

- Chlapec uchopil křížek, prohlédl si jej a přikývl.

K večeru se vítr utínil. Žena ulehla vedle spícího syna, ale nedokázala usnout. Pozorovala trámy držíci střechu chatrče. Neznámá úzkost v ní byla silnější než vyčerpání. Žádné hvízdání větru se neozývalo, bylo podivně ticho. I když měla nad hlavou střechu, i když chlapec ležel vedle ní a spal, tušila nebezpečí, které se blížilo a ona nevěděla odkud, nevěděla, co se má stát dnes, této noci. Tráva se vlní a ona znovu leží před bludným kamenem, zhanobena k smrti. Naježdíci si nasazují své válečné masky, dřív, než by mohla poznat obličeje. Směji se jí, ten s tváří dravého jestřába sedí na koni a připavňuje si křídla na záda, ten s maskou kozoroha táhla kinžal, aby ji dorazil. Práše si to. Ale třetí z nich, s rybi maskou, zadržuje ruku a křivým mečem a vrtí důrazně hlavou. Žena zůstane napůl. Oči pod rybi maskou se k ní ještě dívají, rty pod nimi se pohybují, chtěly by něco říci, jen slovům není rozumět. Najezdník hodí k ženě kus žlutého kamene, onen medový křížek, pak se také obrací a nasedá na koně. Dvaot se vzdaluje v trávě. Je ticho, ozývá se cvrkot lučních koníků a cvrků a žena se dívá do země a blízko ní září žlutý křížek...

Spící se pohnula.

V noci se zvedl vítr a strhl střechu. Kusy rákosu a prouti létaly do tmy jako uschlé stvolky, kostra z vyplaveného dřeva se utrhla. Vše avistělo a praskalo ve větrné noci. Chatrč se olísalala.

Ve věchru letěl zvuk, který byl opakem libezného denního zpěvu, jako avistění se neslo slovo, zanikající a znovu se vracějící, a poemávalo se: štorm...štorm!

Žena se vztyčila, ale vítr jirazil k zemi.

Uviděla, že k ní přišel poslední z najezdníků, ten s rybi maskou a něco říká, jeho rty se pohybují, ale slovům nebylo rozumět. Volal jí k sobě tak naléhavě, že překónávala úzkost a pozvedla se na kolenu.

- Co chceš? Nerozumím ti. -

Ústa pod rybi maskou vydávala chrčivý zvuk, jako by měl muž vyřiznutý jazyk.

- Co? - ptala se žena, - co říkáš? -

A z pohybu rtů rozeznávala jediné slovo:

- Štorm...pamatuješ se? Žlutý kámen... -

Ve věstlu víchřice se neal zanikající šepot:

- První jarní bouře, alyšší? Nese jantar... -

Rybi maska se vzdalovala do tmy, slova se však vracela:

- Odnese ti střechu, dítě, - ozývalo se jako dech. - Štorm! -

A sotva prizrak zmizel, uviděla žena, že je místo vedle ní prázdné. Její chlapec zmizel. Ozval se rachot praskající zdi. Musela se zachytila trámu a opřít do dveří. Vzdorovaly, přirážel je vítr.

Pak se otevřely a před ženou se otevřela tma, kde se něco velkého, neznámého pohybovalo. Bylo to větší než ona, než její chatrč. Stěna se sesypala. Váude tam, co žena znala, zuřil rozbouřený vodní živel.

VIII. ŠTORM

18 - I stanul jsem na pisku mořském

Sv. Jan, Zjevení 12

Pak už byly váude jen vlny zvednutého moře, stále větší vlny, a vítr je hnal na pobřeží. Ozýval se hukot a vzápětí se rozlévající šelest.

Z moře vyplavalo tělo, apíš bylo vyhozeno příbojem na břeh. Leželo bez vlády jako útopenec. Mladík měl na sobě bederní roušku, zbylý cár košile. Kolem hrdla avitil mu omýty křížek.

Nebyl utopený, jenom vyaliený a spočíval na pobřeží bez hnutí, zaléváný vlnami. Z mělčin kolem něho trčely jakési podivné balvany pohánek symbolů. Otevřel oči a nevěděl, zda se mu to nezdá.

Vlny byly mírnější, také vítr ustával, až se na horizontu ukázal slunečný den a velmi mírným mořem.

Chlapec pozvedl hlavu. Nad ním křičeli ptáci a sbírali křídly pěnu nad vlnami. Písečná šed' pobřeží byla poseta křestím a klacky.

Nabral si hrst pisku do dlaní, byl tak jemný, že ho obilil po celém těle. Chtl ještě zavřít oči, ale ucítil pod sebou pohyb zdánlivě neznatelný. Písek začal vířit, tvořil důlek jako předtím, placi odlétli a usedali na vlny v moři.

A sotva si ten pohled stačil chlapec uvědomit, kráter se sevřel a slunce pášlo pokojně jako předtím a pobřeží připomínalo znovu nedotčené pohoří.

Už věděl, kde leží. Moře ho zanealo na staré pruské pohřebišti. V pásu vln hnilo muslemi a zeleni potažené dřevo. Bylo chladno.

Mladík ametl písčité prasek z hrudi a šel k obětním kamenům. Ozval se rej racků, které vyrušil. Připadalo mu, že jedním z kamenů pohnul vítr, ale pak bylo zase vše klidné jako předtím, placi odlétli a usedali na vlny v moři.

Popoše blíž a pak uviděl, že mezi balvany sedí člověk. Byl tak tlá, že sám připomínal kámen. Nepohnul se, ani když chlapec došel k němu a stin mu přikryl záda.

Byl to stařec. Víčka měl zavřít písčným prachem. Seděl na kameni tak blízko u moře, že se nohama dotýkal vody. Nevnímal ani špíchol, ani křik ptáků. Cívil před sebe na širokou mořskou hladinu, jako by tu a očima otevřenými spal.

- Koho vyhlížíš? - zeptal se chlapec.

- Člověk na kameni se nepohnul.

- Jsi kámen nebo co? Co tady čekáš? -

- Stařec se neodvracel od moře. Chlapec s ním zatáhal.

- Vstaň. Co je s tebou, apíš? -

- Nech mne, - ozval se konečně hlas, jako by patřil někomu, kdo je už dávno mrtev, - Čekám na vítr. -

- Na jaký vítr? -

- Štorm, - odpovídal stařec, - Nese jantar, horu jantaru. Jsou jenom dvě bouře v roce. Ta první přinesla tebe. -

- Znáš tohle? -

Chlapec ahlil na křížek na hrudi a přistřel jej k starci. Stařec se zadíval na křížek a nezdálo se, že by mu něco připomínal, zato v chlapcových očích uviděl něco, co neocikával.

- Kde jsem jenom viděl tyhle oči? - zašepal zmatené a odvrátil se zpátky k hladině. Čítil přebíhající vlnky, jak se mu otírají o chodidla. Hlavu měl schýlenou, rty sevřeny, jako by si něco očekávaného uvědomil. Po chvíli mlčení řekl:

- Jdi do věže a přines můj meč. -

- Na co meč? -

- Věděl jsem, že si mne jednou najdeš. Jdi. Vísí na stěně. -

Chlapec se po chvíli váhání obrátil a šel k věži. Stála v písečných dunách, polosecutý, mořem obnažený zbytek pohanského opěvnění, snad majáku nebo mlýna. Schody byly pokryté a vylámané. Chlapec tápel při zdi. Slyšel vítr a pak mnohem jasnější zvuk. Někdo nehoře zpíval. Byl to divčí hlas, znělo to přízračně v této opuštěné věži. Pak bylo rázem jasno. Nahoře byla vestavěna z přifixovaných klad chatrč, tale vysoká, že byl průzorem výhled na moře. Dřevo zalepené pryskyřicí a smolným tukem vonělo. Nikdo tu nebyl. Jen na haku visela válečná maska a tvaří červené ryby. Byle zohýbaná mnoha ranami, z kůže třel hrot šípů. Vedle ní se leakl meč.

Mladík vyhlédl průzorem k moři.

Chvilí přízrůsooval oči jasu písečin, než pak rozeznal starce. Seděl na svém místě mezi kameny, otočený k moři, nehybal se. Kolem jeho hlavy poletovali motáči ptáci.

Chlapec vzal meč se stěny. Na zemi uviděl lůžko, vedle něho ležel stočený ženaký pás, někdo tu ve spěchu svlékl šaty. Chtěl vyjít z věže a tu se ozvalo šustění. Otočil se a u stěny spatřil dívku. Žluté vlasy jí padaly po zádech až k pasu. Octli se tak blízko u sebe, že se téměř srazili.

- Kdo jsi? - zeptal se.

- Kdo jsi? - opakovala dívka jako dítě, které se učí mluvit a ukazovala na žlutý křížek. Chtěla jej. Usmála se a sáhla jej ze šňůrky a proklouzla podél stěny. Setkali se ní ho natolik překvapilo, že ji v tom nestačil zabránit. Naslouchal zvuku jejích kroků, než doznaly ve věži.

Pak vzal meč a vrátil se k moři.

Starce se nepohnul, když se za ním zastavil.

- Udělej to, - vybidl, - co čekáš? -

Chlapec otřel písekem pokryté ostri.

- Co čekáš, chlapče, - řekl starce.

- Dále, užij si hlavu. -

Chlapec se vzhopil, pozvedl meč a odhodil jej do moře. Starce otevřel oči, když ostří bíjalo vzduchem a špíchlo daleko od nich do vody. Hladina se hned zavřela a znovu sem doléhal sykot přibíhajících vlnek a křik ptáků vracajících se na vodu.

Starce pohnul rukou, ale odumřelé prsty ho neposlechly.

- Vatah, - řekl chlapec a zvedl pusty zesláblé tělo z kamene, - ne nechám tě tu umřít. -

Pak rozdělával v dunách oheň, vykuhal rybu a vypral je v moři.

- Máš hlad? -

- Třesu se, - odpovídal starce, - neměl jsi mne probouzet k životu. -

- Ohřej se u ohně, - poradil mu chlapec, - až potom se najíš. - Uvelebil se k ohni a začal jíst, rozlamoval rybu a košti odhazoval do vody. To byl také jediný pohyb v tichém večeru. Moře se utiřilo.

- Ráno vytáhnu člun, - řekl chlapec a plnýmiasty.

Starce se díval k zálivu.

- Byl jsem kdysi stejně viny jako ty, - promluvil.

- A šel jsi a pohony? - zeptal se chlapec.

Starce kývl před sebe k moři, kde bylo pohřbeno několik kamenů.

- Sem nosili staří Prusové svému bohu první úlovky ryb. Příteli železni rytíři a pobili je. Přisál jsem tenkrát a nimi. -

Starce sklonil hlavu a pozvedl paži k zálivu. - Stačila písečná bouře a hrady a koately zmizely v písku. Z moře vylezly zase staré modly a lidé byli rádi, že si uchránili alespoň holý život. Vítr tu každou chvíli mění dno. -

Kolem nich byla tma, jen okraj pobřeží ozařovala zář ohně.

- Jednou tu postavil novou modlu, - řekl starce. - Naplň ženu, naplň rybu a červenými očima a ploutvemi. Bohyni zrodu. Vyjde nahá z vody, zvábí tě k sobě, obejmě tě a stáhne ke dnu. -

- Proto jsi zůstal? - ptal se chlapec, - kvůli ženě? -

Starce civěl na tmavou vodu.

Když se dívám dlouho do jednoho místa, - řekl, - vidím stát v moři ženu. Jde po vlnách jako po suché zemi. Připomíná mi ji. Méla podobné oči. Dívá se sem, mluví ke mně, chce jít za námi. - Rozšířil oči, že se v nich odrážel měsíc z hladiny.

Chlapec odhodil rybu a vzal. Meč nůž.

- Kde ji vidíš? -

- Tam je, - řekl starce, - je tu zase. -

A skutečně v moři, daleko proti obloze šla silueta, nebesky ukaz, žena kráčející po vodě jako po suché zemi.

Chlapec popadl zapálený kus dřeva a rozběhl se za ní. Vody v moři však nepřibývalo, sahala sotea po pás, pak ke kolníkům. I když se zastavil daleko v moři, stále na suché zemi. Bod před ním se pohnul. Zdálo se mu, že se blýskly v třpytu vlasy a šaty děvčete, které ho tolik překvapilo ve věži. Ale vzápětí všechno típý zmizel.

V mokřem písku uviděl atopy, amázované vodou.

Celou noc doléhalo k věži špíchání blízkého moře. Starce seděl s nohama překříženými u stěny a dával do pořadku artě. Usmíval se a naslouchal oddechování spícího chlapce.

Do úst vítu zazněl ženaký smích.

Chlapec se probudil. Někde výskaly děti.

V jítiním vzduchu bylo cítit moře. Chlapec vstal a přistoupil k průzoru. Uviděl ženy. Byl jich celý záliv. Nahé pohanské ženy a chladem zmordatými těly a žlutými vlasy šly v pasu evitě vody při pobřeží. Děti v kožených vacích nesly na zádech. Ta nejmladší z nich se zastavila a na chvíli se zadívala k chladnému, z moře vylézajícímu slunci.

Poznával ji.

Ženy ai dřeply k ohni a hladily si paže, aby se trochu zahřály. Měchy a dětmi odložily do písku. Už přibývalo světla a chlapec okouzlený tím jítiním obrazem nevnímal, že starce vstal od svých ští.

- Jdi, - vybidl chlapec a snad poprvé se usmál. - Už vim, co chceš najít. Jdi a vem si, kterou chceš. -

A úsměv ho neopustil, když viděl chlapce, který vyšel mezi ženy. Vybral z nich tu nejmladší. Vzal děvče za ruku a vracel se a si k věži.

Věichni tři pak vytáhli člun z mlčiny, vymetli písek a náplav a apustili jej na vodu.

- Tak, - řekl starce a vytáhl dřevěnou lopatu. - Odraz člun. -

- Tak, - řekla dívka a rozpletla si řemínky sandálů a hodila je dovnitř loďky.

- Tak jedem, - řekl chlapec a odstrčil člun od břehu.

Dívka se usmála a nevěděla čemu. Slunce již hrálo a mořští ptáci usadili na vlny, aby si amylí písečný prach z křidel.

Starce osaměl na břehu.

Nevnímali křík plávk, ani nárazy vln, která k němu přibíhaly a otíraly se mu o kotviny. V jeho obličejí bylo smíření. Viděl, jak od něho odplouvá loďka s oběma mladými lidmi. Tihle dva byli skoro nazi a těla se odrážela proti vodě. Díval se za nimi, jako by chtěl lít: co z toho teď mám?

Mladík zabíral dřevěnou lopatou proti vlnám, prodiral se do volnějšího pruhu moře.

- Už je tu zase, - řeklo děvče a ukázalo k pobřeží.

- Kdo? -

- Ta žena, - odpověděla, - sedí tu celý čas a v noci obchází záliv. Čeká na někoho. -

Chlapec se zadíval ke kamenům. V pohřebním na největším z nich seděla žena a vzhlížela k moři. Pozvedla hlavu, když uviděla loďku, a pohnula se, jako by chtěla běžet k ní.

- Nepoznávám ji, - řekl mladík a znovu se odvrátil k vodě.

Žena tam seděla jako výstražné černé znamení, pak ji slunce pochtilo.

Mladík se usmál a natáhl ruku k dívčinu hrdlu.

- Ne, - vykřiklo děvče.

- Co křičíš? - strhl ji křížek z krku.

- Bála jsem se, že mě chceš shodit do moře. -

- Proč bych to dělala? -

- Nevím, - odpověděla, - díval se tak. -

Chlapec odhodil křížek daleko do moře, odložil také tyč a naslouchal šplouchání vlnek otírajících se o bok lodí. Sklonil se pro trochu vody a nechal ji protékat mezi prsty. Pociťl náraz. Člun se zakymácel

Děvče vyskočilo po hlavě z loďky. Chvilí neviděl nad hladinou nikoho. Otácel člun. Když se dívka vynorila, zamávala mu a začala plavat. Jistými, dávno vrozenými pohyby se mu vzdalovala k pláči kose, vystupující z moře, a zanechala ho v loďce nerozhodného, co udělat. Její tělo za sebou zanechávalo perlivou stopu. Pozvedl dřevěnou lopatu a jel a člunem pomalu za ní.

Vztyčila se z vody a utíkala od něho po pruhu piskové kasy. Nebyla tu tráva, ani stromy, jenom písek zaléváný vlnami. Chlapec zarazil tyč do země, připoutal k ní člun a šel pomalu za děvčetem. Shýbl se pro mušlí. Byla prázdná. Děvče teď neviděl, ale tentokrát věděl, že se mu neztrátila. Ležela v úžlabině, celá zabatena v písku, jen hlavu měla nezašpanou, oči zavřeny. Poklekl a začal odhazovat písek. Pod nim našel nahé tělo.

K pobřeží se vraceli k večeru.

Na břehu stál stařec a dlouhým hořícím polenem a ukazoval tak cestu. Chlapec vyskočil v měčíně a táhl za sebou člun s odpoujícím děvčetem.

- Prošli jsme pobřeží, - řekl chlapec. - Nic tu není. Žádný jantar. -

- Počkej si na štorm, - odpověděl stařec.

- Trvá to dlouho. - Chlapec do sebe nabral vzduch a díval se na tmavnoucí nebe na severu. - Jako bych už cítil vítr. Potřebujeme větší loď. Pojedeme sami k těm skalám na severu. Nechci čekat na vítr. -

- Je ti tu a namí zle? - Ptalo se děvče. - Bud' rád, že je ještě léto a do bouře daleko. -

Děvče vzelo dřevěné lopaty a nalovené ryby v košíku a odneslo je k věži. Tam vykučalo ryby, připravilo jídlo i obě lůžka mužům, ale ti se nevraceli. Podívala se průhledem k moři, byli dosud na stejném místě. Nad zálivem blikaly první hvězdy.

Jen tam oba stoja a nevidí nic než noc.

- Nic, - řekl stařec. - Ani mrak. -

Také v jeho stařeckém obličejí se probudila dychtivost, když viděl v duchu ten obraz blížící se bouře. Pak kývl k obzoru.

- Je tu zase! -

Daleko v mlékém moři, o něco světlejším proti nebi, stála žena, pouhý bod v měsíčním světle. Chlapec vzal hořící poleno a rozběhl se. Světla postava se nepohnula, neutíkala, ani mu nepokročila vstříc. Jen se provinile usmívala, když ji ozařil plamen, jako by doufala, že ji chlapec uchopí za ruce a odvede na břeh. Poznával avšak její matku.

- Co tu chceš? - zeptal se a odehnal ji. Žena utíkala poslušně do tmy, tak tiše, že za ni neslyšel ani šplouchnutí vody.

Neobjevovala se v zálivu po celé léto. Ani v noci, ani za úsvitu. Její místo na obětním kameni zůstávalo prázdné. Snad odešla nebo se utopila v moři.

ani chlapec nezůstával ve věži. Objížděl v mlékém člunu pobřeží a hledal jantar. Nevracel se, i když končilo léto a dívka ho očekávala u plného stolu a v komoře na věži bylo útulno. Val stálý vítr od moře, chlapec se vracel až v noci, košíky na proaivani písku měl prázdné. Ani nemluvil. Zdálo se, že už sám neví, co hledá.

Také stařec mlčel a celé dny civěl průzorem k moři. Nevnímá ani, že před něho dívka postavila mísu s jídlem a z koženého vaku před něj vysepala sůl, a neodpovídal, ať na něho mluví, jak chtěla.

- Na noc donesu kožešiny, - řekla. - Byly schované dole přea léto. -

Stařec uprostřed jídla vzdychl a dřevěná lžice mu vypadla z ruky. Hora černých mráčen mu zakrývala už delší čas obzor.

Vzdychl ještě jednou, uvědomil si lžici, kterou upustil, a začal jíst.

- Divám se, - řekl, - ten mrak, jak vzrostl. -

- Kde je v takové tmě? - řeklo děvče.

Stařec se usmíval, v té chvíli prolétlo věži znsalé světlo, ochoz se zachvěl. Jak zmije sjel do moře bleak a s ním se spustil déšť.

- Už je to tu, - vykřikl stařec a hnál se ke dveřím.

- Kam se ženáš, - snažila se ho zastavit.

Vytrhl se jí a hnál se po schodech, odevšad se ozývalo chrčení deště. Vítr hnál obrovské vlny. Zalévaly břehy a skákaly po písku až k věži. Pak přineala vlna loďku, dřevěnou lopatu a vyhodila na břeh tělo.

- Je to tu? - ptal se chlapec. - To už je štorm? -

- Štorm, - odpověděl stařec a přikývl. Společně se potaceli k věži. Až tam se chlapec zhroutil. Stařec ho chtěl v prudkém lijáku vtáhnout do věže, ale před dveřmi se zastavil. Bouře ztotovala rozhled. Nad zálivem stála clona deště.

- Ctiáš vzduch? Nease ho... Kuas žlutého kamene, celé skalý jantaru. Horu. Budeme bohati, chlapče. Hned jak opadne voda. -

Teprve pak zvedl vypleného chlapce a přirazil dveře. Zavanulí víchru je vzpětí otevřelo. A věž byla zavalena proudícími přívaly. Stařec odtahl chlapce nahoru a tam jej položil k ohni.

- Zabal ho, - řekl děvčeti. - Je celý promoklý a užival se. Rozbil taky loďku. -

- Bud' rád, - řeklo děvče a přineslo náruč kožešin a rozložilo je kolem ohně.

- Zabalit! - přikázal stařec. - Ráno vyrazíme. Stlučeme pram a ty připrav koše a síla a hny apí. -

Podíval se na svou valečnickou masku na stěně. Něčemu se usmál. Červená ryba byla ozařena ohněm a vzdálenými álehanci bleaků. Šklebila se v nové slávě. Také se usmívala. Stařec ji vzal ze stěny a usedl k průzoru a hleděl do řádicího štormu.

Děvče mu přišlo ustlat lůžko, ale nic nevinnal.

- Hned ráno, - opakoval si důrazně pro sebe.

t. s. eliot
marina

*Quis his locus, quae
regio, quae mundi plaga?*

*Co za moře co za břehy co za šedivá skaliska a ostrovy
co za vodu jež lže kýl
a za pach borovic a lesní žluvu která zpívá mlhou
co za obrazy se to vrací
ó dcero má*

*Ti kteří ostřít zuby psa a miní
smrt
ti co se třpytí v peři kolobříka a miní
smrt
ti kteří dřepí v chlívku uspokojení a miní
smrt
ti kteří trpí vytržení u zvířat a miní
smrt*

*jsou náhle bez váhy a rozmělnění větrem
a dechem borovic a lesní písni v mlze
tou milostí rozvátou na místě*

*Co je to za tvář tmavší a přece jasnější
tep v paži slabší a přece silnější -
daný či propůjčený? - vzdálenější hvězd a bližší oka oku
šepot a lehký smích mezi listovím a kvapem kroků
pod spánkem kde se stéká veškeré vodstvo valem
příd' praská pod ledem a nátěr pod úpalem
To jsem já učinil já jsem zapomněl
a teď si vzpomínám
plachtoví zteřelo a stěžeň s lany ztlel
nežli byl jeden červen druhým zářím vystřídán
Učinil jsem to nevěda půl při smyslech a maní svým
Dno prosakuje už je třeba ucpat spáry
Ta tvář ten tvar ten život
jen žije aby žil ve světě času mimo mne Kéž smím
se zřeknout svého života pro tento život své řeči pro
to nevyřčené
to procitlé rozpuklé rty naději novou lod'*

*Co za moře co za břehy co za žulové ostrovy to letí vstříc
mé přídí
co za žluvu to volá v lese mlhou
dcero má*

Dě
ob
sa
-T
V
ne
-S
K
ro
Pa
ne
ak

D

7.

Ci
-C
Z
-I
Ci
-I
Ni
-I
ne
ni
Z
M
pi
-I
Ci
pi
-I
P
K
Di
Si
pi
U
la
Č
J
u
si
el
m
C
P
Z
V
o
K
b
O

>

Y

P
a
Z
o
a
M
V
P
S
N
V

